

Arxiu històric FUNDACIÓ JAUME BOFILL

El Nacionalisme Català a la Fi del Segle XX

Sisenes Jornades

Diputació de Tarragona
Centre de Lectura de Reus

FEBRER 1992

FUNDACIÓ
Fundació
JAUME
jaume
BOFILL
Bofill

Sisenes

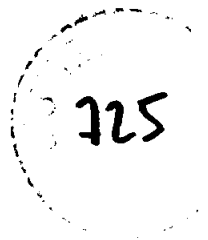
JORNADES

El Nacionalisme Català
a la Fi del Segle XX

Reus. Centre de Lectura
21, 22 i 23 de febrer del 1992

AVANÇAMENT DE PROGRAMA

=====

Divendres, 21

- Vespre:
3/4 de 8 Recepció dels assistents al Centre de Lectura de Reus.
- 8 Inauguració de les "VIènes Jornades" a càrrec de l'Ill.m.
Sr. Joan M. Pujals i Vallvé, president de la Diputació de
Tarragona, del Sr. Joan Ballester-Grau, president del Cen-
tre de Lectura de Reus i del Sr. Max Cahner, president de
la Fundació Revista de Catalunya.
- 1/4 de 9 Conferència: "L'estat espanyol davant d'un hipotètic reco-
neixement de la sobirania dels catalans", a càrrec del Sr.
Ignacio Sotelo.
- 2/4 de 10 Sopar.
- 11 Conferència-debat: "El País Valencià: 1962-1992", a càrrec
del Sr. Eliseu Climent.
-

Dissabte, 22

- Matí:
2/4 de 10 Primera ponència: "Els models possibles per a aquest final de
segle"
- "Els canvis a Europa i la crisi dels models clàssics. El
futur de les etnonacions dins d'una Europa unida", a càrrec
del Sr. Josep Ramon Llobera,
 - "Plurinacionalitat, autodeterminació, sobirania, federalisme,
independència: qui és què?", a càrrec del Sr. Cesareo Rodrí-
guez Aguilera de Prat,
 - "Fórmules possibles d'institucionalització de l'exercici de
la sobirania", a càrrec del Sr. Jaume Vernet,
 - "Un horitzó estatal per als catalans a finals del segle XX?",
a càrrec del Sr. Josep Lluís Carod Rovira,
 - "Les limitacions del model de partits: unes reflexions", a
càrrec de la Sra. Magda Oranich.
- 1 Debat.
- 3/4 de 2 Dinar.

Secretaria:

Centre de Lectura de Reus (Fax: 977/ 34.51.52)
Major 15, 43201 Reus
Tels. (977) 34 07 80 / 77 31 12

Sisenes

JORNADES

2.

El Nacionalisme Català
a la Fi del Segle XX

Dissabte, 22

Tarda:

2/4 de 5

Segona ponència: "Els costos de l'exercici de la sobirania"

- "Integració econòmica i sobirania política", a càrrec de la Sra. Muriel Casals,
- "Els costos en el sector públic: finançament, corresponsabilització, solidaritat...", a càrrec del Sr. Antoni Castells,
- "La convivència i el clima social", a càrrec del Sr. Vicenç Villatoro,
- "La universitat catalana davant el neocentralisme de la universitat espanyola", a càrrec del Sr. Ricard Torrents.

7

Debat.

2/4 de 9

Sopar.

Diumenge, 23

Matí:

10

Tercera ponència: "Les estratègies per a aconseguir la sobirania política"

- "La política autonòmica porta a la sobirania?", a càrrec del Sr. Isidor Marí ,
- "Els camins jurídics de l'exercici del dret a l'autodeterminació", a càrrec del Sr. Josep M. Puig Salellas,
- "La recepció i el suport social a l'autodeterminació als PPCC", a càrrec del Sr. Lluís Hernández,
- "Les illes i el camí cap a la sobirania", a càrrec del Sr. Enric Ribes.

2/4 d'1

Debat.

1/4 de 2

Conclusions.

3/4 de 2

Dinar de cloenda.

ORGANITZA EL CENTRE DE LECTURA DE REUS AMB EL PATROCINI DE LA DIPUTACIÓ DE TARRAGONA I LA COL.LABORACIÓ DE LA FUNDACIÓ REVISTA DE CATALUNYA

Notes.- Tots els actes se celebraran a la Sala d'Actes del Centre de Lectura de Reus, Carrer Major, núm. 15, on és situada la secretaria, llevat de la conferència-debat a càrrec del Sr. Eliseu Climent que tindrà lloc al Palau Bofarull, Carrer Llovera, 13. Els participants a les Jornades són convidats personalment.

Secretaria:

Centre de Lectura de Reus

Major 15, 43201 Reus

Tels. (977) 34 07 80 / 77 31 12

UN HORIZZO ESTATAL PER ALS CATALANS A FINALS DEL SEGLE XX ?
Josep-Lluís Carod-Rovira

Ja m'imagino el tímid esbos d'un somriure sorneguer, insinuat per sota els naris, entre més d'un dels aquí presents, just ensumada la flaire del títol d'aquesta ponència. I l'origen del somris caldrà cercar-lo en la lleu possibilitat, o millor en la possibilitat lleu -que diria mestre Fabra- que l'horitzó estatal per als catalans, a què ens referim, sigui, precisament, el propi, el que el seu nom indica: l'estat dels catalans, és a dir, i estat català. Avesats com estem, la bona gent d'aquests verals, a viure en estats d'altri i a mantenir-los econòmicament, no ens sabem avenir, per ventura, que el gentilici català pugui acompanyar, com a adjectiu qualificatiu, el substantiu estat i el que és més -oh gosadia!- que una idea així se situï, ja, a les anabelles d'aquest segle, ni que sigui a l'horitzó... Sort, però, que el bon seny dels organitzadors, i la resignació laica del mateix ponent, han acabat coronant l'afirmació, amb un interrogant final que n'allegeix la intensitat.

De fet, confessem-ho, això d'"estat català" sembla revestir-se, fins a tot fonèticament, d'unes ressonàncies gairebé malignes i calamitats apocalíptiques quinsapio, que contenen, en canvi, altres expressions, objectivament inofensives, com ara, posem per cas, "estat espanyol" o bé "estat francès". Són, aquestes, expressions normals de la quotidianitat, referides a una realitat que, en un grau de decadència d'opressió nacional, ja s'han legitimitat plenament i han esdevingut components ambientals, indestruïbles de la nostra pròpia normalitat política i cultural. I caldrà, en milions de comunicació i al pes lèxic i afílix, de l'administració ni que sigui d'una no tan actiuca, de l'espanyole!- han rot la resta, acompanyats d'allò que el poeta anomenaria "el pas inaturable de les hores"...

Resulta normal, doncs, just allò que és. Allò que se us encasta a la pell d'ençà de la primera albada, amb la inscripció al registre civil, i us persegueix tota la vida com un malson, amb el DNI, el passaport i les monedes que compartiu amb els que figura que són els "vostres" perquè són com vosaltres, fins que esdeveniu propietaris d'un flamant certificat de defunció... Naixem i morim, doncs, com a espanyols, encara que hàgim dedicat tota la vida a procurar viure com a catalans. Però, per a la immensa majoria de les consciències, només és normal allò que és, allò que existeix i que surt als certificats oficials i, és clar, a la televisió. Tota altra cosa no tan sols no és, sinó que no pot ser. No només no existeix, sinó que no pot existir. Ha es i, a més, és impossible...

UN HORIZO ESTATAL PER ALS CATALANS A FINALS DEL SEGLE XX ?
Josep-Lluís Carod-Rovira

Tot al llarg d'aquest segle que ja se'ns esmuny, les relacions del poble català amb Espanya, i amb el seu estat, han estat unes relacions ben singulars. Des d'uns pocs catalans que, amb una capacitat d'imaginació que deixaria Juli Verne a l'atur, han intentat reformar-lo, reformar l'estat dels altres, fins a la immensa majoria de la població que, si bé no s'ha posat en contra de l'estat, sí que se n'ha situat al marge i ha bastit la seva vida personal i col·lectiva, malgrat l'estat, fonamentada només, bàsicament, en la seva pròpia iniciativa i en els seus propis recursos.

Aquesta actitud planera i generalitzada de malifiança cap a l'estat, s'ha traduït, en bona part, en la modesta xifra de funcionaris de l'estat, sigui civils, sigui militars. Fins al període que s'inicia el 1977, això d'inspector d'hisenda, president de l'audiència, director general d'obres hidràuliques, caporal furriel o general de brigada, no semblava estar fet per a nosaltres, tot i el nombre apreciable de mallorquins amb galons o de valencians tocant el bombo a l'exèrcit espanyol.

Però si no hem tingut, doncs, consciència d'estat, idea d'estat, no ha estat, valgui la redundància múltiple, en bona part, perquè l'únic estat on podíem actuar no el vèiem com a cosa nostra, sinó aliena, allunyada de la nostra pròpia manera col·lectiva, nacional, de fer, de ser i de dir? Aquesta actitud contrària a l'estat dels altres, això no obstant, no s'havia traduït, fins ara, en una voluntat d'estat propi, sinó en una barreja de por, recel, impotència i resignació, en relació a l'estat aliè.

Ara, però, tot es troba sotmès a canvis. La democràcia ha emblanquinat els diversos nivells de l'administració i, qui més qui menys, tothom ja té un parent funcionari a la família, en un lloc de treball dels considerats segurs, per sempre: a l'ajuntament, al consell comarcal, al consell insular, a la diputació provincial o en qualsevol departament o organisme del govern autònom. I, posats a tenir, hem tingut un català ministre de defensa i ara vice-president del govern de l'estat...

Però, mentre des d'un setmanari seriós de Madrid, hom es demana si un català pot ser president del govern espanyol - en una pregunta pública i en portada, que no ha aixecat crítiques de separatisme, ni recels d'estrangeria, ni sospites de xenofòbia -, no deixant lloc a dubtes, doncs,

UN HORIZO ESTATAL PER ALS CATALANS A FINALS DEL SEGLE XX ?
Josep-Lluís Carod-Rovira

sobre la propietat nacional de l'estat espanyol, aquí segueix havent-hi més catalans amb vocació de ministres espanyols a Madrid, que no pas de ministres catalans a Barcelona.

Com ja ens feia saber el poeta, "Tot està per fer i tot és possible". Tan possible tot plegat, tan canviant tot que, ara mateix, el partit comunista és legal als Estats Units, però il·legal a Rússia i ja no pot ser ni una cosa ni l'altra a la Unió Soviètica, perquè aquesta ja dorm el son dels injustos. Qui ens ho havia de dir? I qui ens havia de dir que el dret a l'autodeterminació seria invocat i reconegut pels organismes europeus, no pas en relació a una d'aquestes nacions de nom difícil i localització geogràfica encara més complicada, sinó en relació a l'Alemanya poderosa i puixant?

Quan se'ns diu, amb un posat insolent de set-ciències, que pretén apaivagar així les nostres modestes pretensions de normalitat nacional: "Que no veieu què passa a Europa? Que no us adoneu de cap on va Europa?", responem que sí. I és que veiem que passa a Europa és que, de moment, els estats o imperis plurinacionals es desfan com un bolado i deixen pas a nous estats uninacionals independents, fins ara ja cinc de nous. I ens adonem que Europa avança cap a la unitat, però que ho fa des de la sobirania política. Es ben cert que també passen altres coses, però ningú no pot negar que les que nosaltres diem no ocorrin en realitat. I si ho diem amb satisfacció política, les cases editorials que publiquen mapes d'Europa, ho reben amb satisfacció econòmica, per les modificacions continuades de límits estatals, de nous colors nacionals, que obliguen a augmentar-ne la producció i a diversificar-ne, generosament, l'oferta.

La qüestió central, per a nosaltres, és saber si estem disposats, davant d'Europa, a guaitar per la finestra, amb més o menys curiositat, per si hi passa res, com a espectadors, talment com si el tema no ens afectés ni poc ni gens, o bé si, finalment, ens decidim a intervenir-hi també com a protagonistes actius. Per dir-ho en termes cartogràfics, si ja ens resignem, eternament, a no sortir en els mapes polítics, si no és camuflats en els colors d'uns altres, o bé si, a la fi, fem un pensament: donem suport decidit a la indústria editorial i apareixem als mapes, tal com som, amb el nostre propi color. Es a dir, esdevenim tan normals, o tan poc originals, si ho volem així, com els altres, i convertim la nació catalana en un estat independent, tan o tan poc independent, com ho puguin ser els altres...

UN HORIZO ESTATAL PER ALS CATALANS A FINALS DEL SEGLE XX ?
Josep-Lluís Carod-Rovira

De fet, la reivindicació de l'estat, més comunament entesa com a independència nacional, en aquest país, ha aparegut més com a objectiu desitjable que possible, com a utopia que com a realitat assolible. Ha afectat més, doncs, l'àmbit dels sentiments que el de les consciències, el de les aspiracions més íntimes que no pas el de les necessitats públiques. Tot i abastar, com a fenomen, amplis sectors de la nostra societat, l'independentisme polític no ha anat més enllà de formulacions simbòliques. Han mancat, fins ara, propostes serioses i creïbles cap a la plena sobirania política, un projecte, fet amb rigor, que contempli una estratègia possible, cap a la construcció de l'estat nacional propi.

Aquesta absència, juntament amb el mimetisme exagerat amb els processos d'alliberament d'altres pobles, ha perjudicat el procés propi. Els Països Catalans no eren Cuba ni Irlanda, ni Algèria ni el Vietnam, ni són tampoc Euskadi, Lituània o Eslovènia. Poden aprendre d'ells, però no són com ells. Com poden extreure lliçons positives d'Escòcia, Flandes o el Quebec -més d'aquests que no pas dels altres- però no pas copiar solucions amb paper de calcar. Per això, la premissa indispensable de tot projecte polític cap a l'estat, ha de ser el coneixement precís de la pròpia societat nacional, no la mítica sinó la real, la d'ara, d'acord amb les característiques de la qual, i no pas a l'inrevés, caldrà bastir tota una estratègia.

Entre l'ample espectre de connacionals nostres que (en el fons del seu cor, en el més íntim del seu pensament), si tan sols calgués tocar un botonet per ser independents (sense que es notés massa, això sí, no fos cas que s'acabés sabent!) el tocarien, les motivacions que els empenyerien a fer-ho són diverses, però es redueixen sovint a quatre.

Hi ha els que creuen, santament, que, com que és cosa sabuda -i cridada al carrer- que "som una nació!", doncs hi tenim dret. Que, com a dret democràtic, el de l'autodeterminació és universal i afecta, en conseqüència, tots els pobles, fins i tot, encara que pugui semblar estrany -ves, qui ho diria!-, el poble català... D'altres, ben sovint, expressen el seu convenciment que tan sols l'estat propi garanteix les condicions millors per assegurar la nostra continuïtat nacional com a poble i preservar, en conseqüència, la llengua, la cultura, la identitat col·lectiva...

També hi ha els que sostenen que les condicions de vida de la societat catalana podrien millorar, sensiblement,

administrant-se ella mateixa els seus propis recursos,
alliberada del llast ^{Político - administratiu} espanyol, de la seva depredació
econòmica, dels seus necessins serveis públics i
de la seva tirada total cap al genocidi cultural, econòmic
i de ferma. Que per més mal dades que arribin, vala, millor
que ara segur que no hi viuríem i que, ben mirat, podries
viure millor i tot.

Restia encara el ram dels "perquè sí", el sector dels "perquè no volem i prou", que no és pas un mal argument, sobretot si es té en compte que, comptat i debatut, els pobles nous són il·lucres... quan ho volem ser, sense necessitat de donar explicacions a ningú. És el cas dels que venen parcel·les de terreny per mantenir la vida en residència a l'illa, però també haurem de tenir en els que no en tenen i començen a comprar-la perquè ja tenen els altres? La ciutadania, doncs, de la ciutat clau en tota obra humana i pot ser, en aquest cas, una quarta rep, ben legítima, per a l'estat. Moltes, per tant, les pot conservar-se, no ens en falten. Com s'hi arriba, però, vol lo aquí, aquesta és la qüestió...

Les distintes estratègies, susceptibles de ser emprades per a la consecució de la independència nacional, poden ser recollides, bàsicament a dues: la insurreccional i la política. Totes dues han estat formulades, al nostre país, en algun moment històric. L'estratègia insurreccional pot adoptar la modalitat de via armada o bé de revolta popular. Des de Carret fins a Terra Lluna, la via dignament "militant" no ha tingut mai tradició històrica, ni suport social. És basada, en efecte, en l'inefectivitat política, en la credibilitat militar

Caltra, la de la revolta o aixecament popular, és ben sapentada, aquí, com d'entor, i no sembla pas dramàtica, en un termini immediat, que una societat «modèlica» necessitant com la catalana -amb uns lemes nacionals tan revolucionaris com és ara "tranquil·litat i bons aliments" o bé "mateu-vos, però no us feu mal!"- acabi engrescant s'hi.

La segona estratègia, la política, pot operar pel procediment de reformar la legalitat dominant o bé per l'autodeterminació unilateral. El procediment de modificació del marc institucional espanyol, com a recurs per arribar a la plena sobirania política, s'ha demostrat, fins ara, tan accessible, a la pràctica, com absolutament utòpic. Pensar, de tindrà d'un viatge a Lurdes, que la plena sobirania política de la nació catalana pot arribar algun dia, com a resultat d'un acord institucional de les parts espanyoles, és, de fet, delegar a

UN HORIZO ESTATAL PER ALS CATALANS A FINALS DEL SEGLE XX ?
Josep-Lluís Carod-Rovira

uns altres una capacitat de decisió que no els correspon, deixar que uns altres determinin allò que només un mateix pot determinar. Es, així ho penso, somiar truites, creure en els reis: en els borbons i en els d'orient... Espanya només es pot fer d'una sola manera i nosaltres només hi tenim cabuda en la mesura que deixem de ser com som: catalans. La resta -i que Mozart em perdoni- és música, celestial, per cert.

Que ens queda, doncs? Ens queda l'acceptació d'una única legitimitat -la nostra-, que ha de crear la seva pròpia legalitat -la nostra-. Em refereixo a l'accés a l'estatalitat, com a resultat d'una clara majoria independentista, pluripartidista, a les institucions nacionals. En aquest cas, la proclamació d'independència recolza, exclusivament, en la voluntat democràtica dels ciutadans catalans, lliurement expressada en unes eleccions. La majoria institucional no fóra més que el reflex democràtic i la conseqüència política de la majoria social, amb voluntat d'estat, prèviament assolida.

El procediment és d'una netedat democràtica impecable i incontestable. La unilateralitat del procediment, però, comporta no reconèixer cap legitimitat superior a aquella que representa la voluntat democràtica dels catalans i les catalanes. Aquesta circumstància arribarà a situar l'acció dels diputats catalans, al seu propi Parlament, al marge de la legalitat estatal i del marc institucional espanyol. En adoptar decisions que, segons aquesta legalitat no els corresponen, queda clar que la legitimitat democràtica del poble català s'imposa a la legalitat espanyola i permet, doncs, la construcció de la pròpia legalitat nacional.

A partir del moment que les institucions catalanes, o bé el poble en referèndum, els únics legitimats per a fer-ho, proclamen la sobirania de les pròpies decisions i acords per sobre d'altres, aquestes decisions, siguin o no compatibles amb el marc legal espanyol, o inviables en el seu si, esdevenen ja del tot inapel·lables. Adquireixen, per tant, un rang jeràrquic superior a tota altra legalitat, ja que són l'única expressió democràtica i nacional de la voluntat del poble català.

Obviament, aquí només pot arribar-s'hi amb un teixit social favorable, aprofitant, en la legalitat espanyola, tots els espais de sobirania que puguin obtenir-s'hi, projectant la nació catalana a l'exterior, de manera que la internacionalització del seu dret col·lectiu tingui un nivell

UN HORIZZÓ ESPARIAL PER ALS CATALANS A FUNDLS DEL SEGLI XX
Josep-Lluís Carod-Rovera

digne de coneixement, etc... I per a això cal conjugar un nacionalisme patriòtic -vàlid només per als patriotes- amb un nacionalisme pràctic -útil per a tota la societat-. Un nacionalisme que connecti amb les necessitats de la gent, que afecti la quotidianitat de les seves vides i que ofereixi garanties de poder-los millorar.

Lògicament, tractant-se només d'un horitzó, no es romanguen en altres aspectes concrets, com el període previ a la sobirania; la proclamació oficial d'aquesta; el control de l'interior del territori i l'exercici progressiu de tots els elements de què disposen els estats i que expressen sobirania; les negociacions polítiques amb l'estat espanyol per establir-ne els termes de la dissociació. El traspàs de la sobirania; els tràmits diplomàtics prop dels organismes internacionals pertinents i el procediment de reconeixement internacional, naturalment, la complexitat de l'estructura i articulació política administrativa i l'una nova relació amb els Països Catalans, en el cas, més que improbable, que l'àmbit inicial del nou estat no abasti el conjunt del territori.

La proposta pot semblar, segurament, exagerada i irreal. Però, sincerament, no crec pas que la contingència del canvi de la situació d'ara, ho sigui menys. El projecte d'un estat per a la nació catalana no és, avui, més que un llibell. Però el nostre destí col·lectiu, dintre d'Espanya, ja sabem quin és: un destí sense horitzó. Val la pena que perdes la por, la vergonya i els complexos. I que prenguem consciència, d'una vegada, de la por que fem, de la vergonya que poden passar els altres, dels enormes complexos que arróssequen.

Nosaltres, ja renunciarem a l'estat quan els altres hi renunciïn. Però no se'ns pot demanar que renunciem a allò que encara no tenim. El dia que els estats europeus s'autodissolguin, per fer pas a noves formes de vertebració política dels pobles, nosaltres també ho farem. Però ho farem des del nostre propi estat. Ningú, en nom de res que no pugui ser també dit a altres pobles, no pot negar-nos-en, ara, el dret, el goig, la voluntat i la necessitat. En confiança, prefereixo, per a la nació catalana, la sortesa de l'horitzó futur d'un estat lliure, federal amb els altres pobles d'Europa, que la certesa d'un futur sense horitzó, com a comunitat autònoma del regne d'Espanya. Qüestió de gustos, segurament.

Tarregaona, febrer de 1992

--Josep M. Puig Salellas--

ELS CAMINS JURIDICS DE L'EXERCICI
DEL DRET A L'AUTODETERMINACIO

El concepte d'autodeterminació deu tenir el seu punt de partida en la teoria nacionalista del segle XIX. Es tracta d'un concepte nascut en el si d'una concepció eurocèntrica de les relacions internacionals i serveix, primer, per a explicar el sorgiment com estats d'Alemanya i d'Itàlia i, més tard, després de la Primera Guerra Mundial, per a justificar la desintegració de l'imperi austrohongarès i de les restes europees de l'imperi turc, amb el sorgiment dels nous estats centroeuropeus i balcànics.

El fonament doctrinal més pròxim, però, és posterior i es troba en el punt 4 dels catorze formulats pel President nordamericà Wilson el

18 de gener de 1.918.

"Totes les aspiracions nacionals ben definides hauran de rebre la satisfacció més completa que pugui ser atorgada sense introduir nous o perpetuar antics elements de discòrdia o d'antagonisme susceptibles de trencar amb el temps la pau d'Europa i, en conseqüència, la del món"

L'aparició del concepte concret d'autodeterminació, traducció del vocable anglès "self-determination" és ja evident, com ho és també aquella nota eurocèntrica, aspecte que crec que no podem perdre de vista. Ara bé, més enllà d'aquesta consideració marginal, aquella declaració no és encara una norma de dret internacional; inclou solament un principi.

Es il·lustratiu en aquest sentit el dictamen emès el 1.922 per una comissió de juristes designats pel Consell de la Societat de

les Nacions en relació a la pretensió dels ciutadans de les illes Aaland de separar-se de Finlàndia per integrar-se a Suècia. Segons aquella decisió

"Malgrat el principi que els pobles han de poder disposar de si mateixos ocupi un lloc important en el pensament polític modern, sobretot després de la guerra mundial, convé fer notar que no es troba inscrit en el Pacte de la Societat de les Nacions. I la consagració d'aquest principi en cert nombre de tractats internacionals no és suficient per a què sigui considerat com a una de les regles positives del Dret de Gents"

Serà necessari arribar a la fi de la Segona Guerra Mundial per a què, empès pel problema de la descolonització --desapareix, doncs, aquell eurocentrisme i la qüestió esdevé universal--, el concepte tingui accés als

textos internacionals, concretament a l'article 1.2 de la Carta de les Nacions Unides, però encara només a nivell de principi. Aquest precepte consagra com a un dels objectius de la institució:

"Desenvolupar entre les nacions relacions amicals, fonamentades sobre el respecte al principi de la igualtat de drets dels pobles i del seu dret a disposar d'ells mateixos, i prendre totes les altres mesures pròpies per a consolidar la pau del món."

De fet, aquest text, malgrat la seva imprecisió, no pogué resistir la dinàmica descolonitzadora i acabarà concretant-se en declaracions molt més específiques. En aquest sentit, els pactes de les Nacions Unides de 1.966 sobre drets econòmics, socials i culturals, d'una banda, i sobre drets civils i polítics, d'altra, proclamen al seu primer

article, punt primer, que "tots els pobles tenen dret a la lliure determinació", tot afegint que "on virtut d'aquell dret, estableixin lliurement la seva condició política i proveeixin així mateix al seu desenvolupament econòmic, social i cultural". Més endavant, la resolució número 2.625 (XXV), de 20 d'octubre de 1.970, de l'Assemblea General, que conté la "Declaració dels principis de Dret Internacional referents a les relacions d'amistat i cooperació entre els Estats de conformitat amb la Carta de les Nacions Unides", fa uns plantejaments prou amplis:

"En virtut del principi d'igualtat de drets i de la lliure determinació dels pobles, consagrat en la carta de les Nacions Unides, tots els pobles tenen el dret de determinar lliurement, sense ingerència externa, la seva condició política i de preveure el seu desenvolupament econòmic, social i

cultural, i tot Estat té el deure de respectar aquest dret de conformitat amb les disposicions de la carta".

No és estrany aleshores que, en la mateixa declaració, els estats formulessin la corresponent clàusula de salvaguarda, a fi d'excloure qualsevol interpretació que anés més enllà d'aquell àmbit de la descolonització, evitant per tant la seva penetració en l'àmbit intern:

"Cap de les disposicions dels paràgrafs precedents s'entendrà en el sentit que autoritzi a fomentar actuació de cap mena encaminada a quebrantar o menyscabar, totalment o parcial la integritat territorial d'Estats sobirans i independents que es condueixin de conformitat amb el principi de la igualtat de drets i de la lliure determinació dels pobles abans depenents i estiguin, per tant,

dotats d'un govern que representi la totalitat del poble pertanyent al territori, sense distinció per motiu de raça, credo o color".

En canvi, ja ningú no discuteix avui que ens trobem decididament davant d'una veritable norma de dret internacional, superat per tant aquell estadi de simple declaració de principis. S'ha elevat, doncs, el rang jurídic del concepte, però el seu abast geogràfic és limitat i precisament en el sentit oposat al determinat per aquell eurocentrisme inicial. Els seus autors, en definitiva els estats convencionals, han volgut tenir bona cura --almenys en el marc del dret internacional públic vigent-- que restés exclòs aquell àmbit intern, quan es tracti d'estats amb una estructura democràtica --evidentment, formalment democràtica-- que no exclogui dels seus mecanismes d'expressió les minories.

Al final, la conclusió sistemàtica sembla

clara: el reconeixement dels drets a l'autodeterminació dels pobles sense estat no és un problema de Dret internacional públic sinó un problema propi d'aquella disciplina que estudia l'estructura interna d'aquests estats, en definitiva, el Dret constitucional. El fet és, però, que aquesta disciplina no pot dir-se que, fins ara, s'hagi interessat excessivament pel problema o, si l'ha tractat, ha estat des de l'òptica diguem-ne estatalista, és a dir, partint de la base que, sense un previ reconeixement en les Constitucions, el dret és inexistent.

Crec que és en aquest aspecte que cal fer èmfasi i, per tant, és inel·ludible insistir en la necessitat que els constitucionalistes de les nostres Universitats trenquin el glaç, primer, interessant-se per l'estudi i, segon, extraient-lo d'aquell marc tan estricte. L'esforç intel·lectual que això exigeix és, en realitat, mínim i els grans principis elaborats pels internacionalistes han de resultar prou útils

als especialistes del Dret constitucional.

X X X

Des del meu punt de vista, el dret dels pobles a la seva autodeterminació, entès com el dret dels pobles a determinar el sistema d'organització política que estimin més convenient als seus interessos, no és un dret que emani d'un exprés reconeixement constitucional previ. És un dret inherent, arrelat, per tant, en el dret natural.

Diríem que si els individus tenen el dret a ser lliures, naturalment en el marc d'una convivència amb els seus conciutadans, també els pobles tenen el dret de ser-ho en convivència amb els altres pobles, les circumstàncies de la qual ells mateixos han de poder escollir. Com és natural, l'equiparació, no pot ser absoluta, entre d'altres raons, per tal com en aquest segon àmbit --el dels pobles--, al revés d'allò que succeeix entre els individus, no existeix

una autoritat superior indiscutible que dicti normes imperatives per al millor funcionament de la convivència. Malgrat tot, crec que aquesta consideració no és suficient per a negar utilitat a la comparació.

Feta aquesta consideració prèvia, l'examen del dret, com en qualsevol altre cas, computa l'existència d'un subjecte, d'un contingut i d'una forma.

En l'aspecte subjectiu, situats en la hipòtesi de l'estat no uniforme, el subjecte és el grup social que aspira a l'autodeterminació. El problema rau sens dubte en la seva determinació; és a dir, en saber quan es dona l'existència d'un grup que pugui aspirar al reconeixement d'aquell dret.

Des del meu punt de vista, cal tenir en compte algunes referències que em semblen clares. Per començar, atesa l'ambigüitat del mot, no m'agradaria parlar ara de nació, sense que això vulgui significar, ni molt menys, exclusió del concepte. Parlem, doncs, de poble,

en el sentit de grup social situat en el marc d'aquell estat no uniforme i sense que aquesta opció vulgui dir tampoc que jo entengui que el concepte és més precís que aquell de nació. Es tracta certament d'un concepte que no és senzill de definir, però, malgrat tot, encara que pugui semblar una paradoxa, crec que tampoc no és difícil d'entendre.

La situació es complica quan ens trobem en situacions en les quals aquells grups socials que ens imaginem que podrien aspirar a aquell concepte es superposen en el mateix àmbit geogràfic amb altres grups. En canvi, "a contrario sensu", el problema desapareix quan el poble té, de fet, una situació territorial d'exclusivitat. Vol dir, per tant, que una situació de coincidència entre poble i territori clarifica tant aquell concepte com la necessitat mateixa del reconeixement del seu dret a l'autodeterminació. Per tant, en una evident simplificació, em limitaré a aquest cas de confluència entre el subjecte de dret i l'àmbit

geogràfic on és instal·lat.

Doncs bé, des del meu punt de vista, hom pot parlar indiscutiblement de poble com a grup social diferenciat quan aquest té consciència de la seva pròpia identitat, circumstància que, fonamentalment, s'origina a partir de raons culturals, per exemple, raons lingüístiques o històriques, sense excloure, però, altres referències, fins i tot les geogràfiques.

Es a dir, ni la tesi objectiva, que a l'hora de reconèixer l'existència d'un poble es fixa només en la concurrència d'uns requisits previs, com ara aquells d'ordre cultural, prescindint, per tant, de l'element voluntarista, ni la tesi subjectiva que es concreta en la voluntat de ser, són suficients quan hom tracta d'autodeterminació. En realitat, són dos aspectes que no sols no s'exclouen, sinó que són complementaris l'un de l'altre. Són, en definitiva, dos requisits que han de donar-se i precisament en una relació successiva: per tal com existien uns determinats requisits objec-

tius, freqüentment aquells d'ordre cultural, és possible que el grup social que els posseeix assoleixi la consciència de poble que, al final, és el requisit que de fet, desencadena tot el procés.

Aquesta consciència de la pròpia identitat no és, però, suficient i ha de venir completat per un segon element: la voluntat de donar-li transcendència política o, allò que és igual, la voluntat de projectar aquella consciència individualitzadora sobre el marc de la pròpia organització política. La suma dels dos elements apuntats estableix, a més, una neta diferenciació entre el problema que s'està examinant i el de la protecció del dret de les minories culturals, que em sembla fonamental.

Configurat ja el subjecte, requisit "sine qua non" per afirmar que ens trobem realment en el veritable punt de partida, és el moment de passar a l'aspecte objectiu, és a dir, al contingut del dret. Es evident que sovint hom tendeix a identificar el dret a l'autodeter-

minació amb el dret d'un poble integrat en un estat plurinacional a la seva secessió. Es a dir, com el dret d'un poble depenent a la seva independència política; però, aquest plantejament es fixa en l'aspecte més gràfic, més vistós, del problema i grec que resulta insuficient. En un sentit més ampli, també s'autodetermina un estat plenament sobirà quan opta per integrar-se en una estructura política, estat o no, d'abast superior i és il·lustrativa aleshores la resolució 15.214 (X) de l'Assemblea General de les Nacions Unides, de 14 de desembre de 1.960, que, en tractar de la matèria, al costat de la constitució d'un estat independent i sobirà, accepta les hipòtesis de lliure associació i d'integració en un altre estat independent.

Es a dir, no hi ha cap inconvenient teòric en què l'exercici d'aquell dret expressi la voluntat del poble en qüestió a integrar-se com a simple província en el marc d'un estat unitari. Es evident, però, que el discurs se

simplifica i, per tant, resulta més didàctic, si centrem la qüestió en la seva maximalització, és a dir, en el nivell del dret a la plena independència, a partir del qual qualsevol plantejament reduccionista és possible.

Rest a només l'element formal, que és aquell que ens posa en contacte més pròpiament amb l'enunciat d'aquesta intervenció: la concurrència dels requisits jurídics necessaris per a l'exercici del dret, en definitiva, per al reconeixement del dret a l'autodeterminació en l'àmbit de l'estat en el qual aquell poble s'integra. En el nostre cas, a primera vista, això voldria dir tant com parlar de la necessària introducció del reconeixement d'aquest dret a la Constitució, completat fins i tot amb el reconeixement exprés del dret a la secessió, tot establint-ne, a més, la seva regulació, és a dir, el procés per al seu exercici. No cal dir que, en el nostre cas, aquesta línia argumental exigiria la reforma de la redacció actual i aquesta, és a dir, la reforma de la Constitució,

ve regulada als seus articles 166 i següents.

La situació, doncs, fóra clara. Fins i tot, no seria difícil suposar que la ubicació hipotètica d'aquell reconeixement, almenys com a gran principi, és a dir, més enllà del seu tractament detallat, seria l'article 2 del text bàsic. Es a dir, des del meu punt de vista, com ja he indicat en un altre lloc, la Constitució de 1.978 conté en els seus primers tres articles l'afirmació de les tres grans diversitats a respectar inel.ludiblement si hom vol parlar certament de convivència democràtica a l'Estat espanyol: l'article 1, que contempla la diversitat ideològica a través del concepte de pluralisme polític; l'article 2, que reconeix la diversitat política, és a dir, la distribució geogràfica del poder a través del reconeixement de l'autonomia a nacionalitats i regions, i l'article 3, que implica l'admissió de la diversitat cultural, per bé que aquesta es manifesti en ell només a través del reconeixement de l'aspecte més extern d'aquesta diversitat: l'oficialitat de les llengües diferents del

castellà.

Per tant, caldria eliminar la declaració inicial de l'article 2, quan afirma que "la Constitución se fundamenta en la indiscutible unidad de la nación española, patria común e indivisible de todos los españoles" i aprofundir la declaració final del precepte, és a dir, el seu reconeixement només del dret a l'autonomia de les nacionalitats. Com a conseqüència lògica, hauria de suprimir-se la declaració de l'article 8, quan atribueix a les forces armades la missió de defensar la integritat territorial de l'Estat.

Però aquest plantejament obeeix simplement a aquella concepció estricta, estatalista, del dret a la'autodeterminació. Es a dir, aquella que no admet el dret si no és a partir d'un previ reconeixement constitucional, amb la qual cosa no cal dir que qualsevol aspiració d'un grup social al govern del seu propi destí polític, en definitiva, a la seva llibertat, restaria més que hipotètic. Crec que cal replantejar la qüestió i retornar a aquella idea

bàsica de la fonamentació natural, no constitucional, del dret. Aleshores, al costat d'aquesta hipòtesi de reconeixement previ --molt escassa en el dret comparat--, cal admetre la del reconeixement simultani, que és aquella que es configura de manera instrumental i paral·lelament al desenvolupament dels esdeveniments polítics. Es a dir, a mesura que la pressió del grup social que formula la reivindicació fa inel·ludible el reconeixement del dret, malgrat la inexistència d'aquest en els textos bàsics.

En aquest cas, és evident que aquells requisits formals passin a un segon pla i, de fet, vénen determinats pel mateix procés de reconeixement.

X X X

Crec que els darrers esdeveniments europeus abonen la relativització de l'exprés reconeixement constitucional del dret a l'autodeterminació, almenys quan la dinàmica és

prou forta per empènyer el poble en qüestió, amb o sense aquell reconeixement, cap a la independència.

En aquest sentit, cal tenir present que, si hi ha el reconeixement del dret ora a la Constitució de la Unió Soviètica, no succeïa així en el cas de Iugoslàvia. A l'antiga URSS, l'article 70 de la Constitució de 1.977 configurava l'Estat com a multinacional, federal i unit "en virtut de la lliure determinació de les nacions i de l'associació voluntària de les repúbliques socialistes soviètiques iguals en dret". Com a conseqüència, a l'article 72, hom reconeixia el dret crucial de secessió de les repúbliques federals, no de les autònomes.

El cas iugoslau era diferent. Certament, la Constitució, en les primeres línies del preàmbul, fa referència al "dret de cada poble a l'autodeterminació, comprès el dret de secessió, sobre la base de la voluntat de tots els pobles i les nacionalitats expressades lliurement". Però, en el text articulat, la línia argumental

varia. L'article 1 parla de l'estat federatiu "com a comunitat dels pobles lliurement units" i l'article 5 estableix que el "territori de la República Socialista no pot ser modificat sense el consentiment de la República".

Deixant de banda la redundància d'aquest últim text, hom pot preguntar-se quina importància ha tingut davant de l'empenta cap a la independència d'Eslovènia i Croàcia el fet que, deixant de banda el buit dels textos constitucionals, la Constitució iugoslava hagi ignorat l'autodeterminació dels pobles. El resultat és a la vista: els grans organismes internacionals més afectats, és a dir, la Comunitat Europea i l'OTAN, han hagut d'improvisar la seva pròpia doctrina del reconeixement, amb la qual la qüestió ha esdevingut novament --encara que ara no exclusivament-- europea.

La Comunitat, pressionada per la decisió d'Alemanya, decididament disposada a reconèixer les dues repúbliques ex-iugoslaves, deixà establerta la seva posició en la reunió del

Consell de Ministres d'Afers Generals de 16 de desembre de 1.991, a Brussel·les. Els requisits, cap dels quals al·ludeix per cert al reconeixement previ de l'autodeterminació per un text intern o a la realització d'un referèndum, són elementals:

- respecte dels drets humans.
- organització política com a estat de dret i democràtica, d'acord amb les Cartes de les Nacions Unides, de París i Helsinki.
- respecte a les minories ètniques.
- inviolabilitat de les fronteres, si no és que es modifiquen per mitjans pacífics.
- compromís de respectar tots els acords internacionals suscrits en matèria de desarmament i proliferació nuclear.
- compromís de sotmissió a un arbitratge, si cal, en cas de diferències regionals que es poguessin presentar.

Tres dies més tard, el 19 de desembre, la desintegració de la Unió Soviètica provocava la presa de posició de l'OTAN, també a la capital

belga, tot establint els seus punts, tots ells dirigits a preveure qüestions d'armament i, en especial, d'armament nuclear; per tant, d'un interès relatiu en el nostre cas:

- garantia d'un control segur, responsable digne de confiança sobre les armes nuclears sota un comandament únic.

- prendre part en esforços conjunts per assegurar una inofensiva, segura i adequada destrucció de les armes nuclears.

- posar en pràctica les bases legislatives i institucionals per assegurar controls estrictes d'exportació que previndran la proliferació d'armes de destrucció massiva, les seves tecnologies i els coneixements tècnics per fabricar-les.

- adherir-se de forma completa als acords START i CFE.

- per a Ucraïna, Kazakhstan i Bielorússia, unir-se al Tractat de No Proliferació com a estats no nuclears i accedir a les inspeccions completes de la IAEA.

Es cert que tant la presa de posició de la Comunitat com la de l'organització atlàntica es dirigeixen expressament als nous estats que han de sorgir de l'antiga Unió Soviètica i de l'Est d'Europa. Es tracta sens dubte de l'última posició de defensa d'aquelles que a Europa defensen la tesi de l'estat-nació. Ara bé, deixant de banda el problema geogràfic de si Eslovènia i Croàcia són o no a l'Est d'Europa, aspecte sobre el qual hom pot tenir reserves més que fonamentades, el fet evident és que l'esforç jurídic que exigeix passar de zero als plantejaments exposats, malgrat aquella delimitació geogràfica, és molt inferior al que faria falta per passar de l'Est a l'Oest d'Europa.

En aquest ordre d'idees, caldrà estar molt atent a l'evolució de la dinàmica txecoslovaca i, sobretot, la dinàmica belga de disgregació, que és molt possible que acabi situant el problema dels nacionalismes no només en el centre neuràlgic de l'Europa unida, sinó en el marc d'un estat que:

a) Té una organització política democràtica des de sempre.

b) Es econòmicament dels més desenvolupats.

Es a dir, l'antitesi dels nacionalismes que en aquests anys 90 han replantejat el problema a partir d'unes coordenades polítiques i econòmiques ben diferents.

X X X

Evidentment, tota aquesta disertació no resultaria completa o, si voleu, restaria una pura elucubració teòrica, si no intentés de projectar sobre la nostra circumstància actual els conceptes que he anat exposant.

Abans, però, s'imposa una consideració prèvia, extrete evidentment d'un marc més general. Ens trobem immersos sens dubte en un procés que no serà curt, però que sembla imparable, de revisió del concepte d'estat convencional. Es indubtable que les grans

estructures institucionals, amb tota la fronda de burocràtica que comporten, s'han fet massa feixugues, quan no antipàtiques, per al ciutadà. D'altra banda, la seva eficàcia és més que discutible i es produeix una disparitat molt notòria entre els mitjans esmerçats i els resultats assolits. Naturalment, aquest procés s'accelera i assoleix una segona justificació --que és la que ara ens ocupa-- quan coincideix amb un moviment de reivindicació nacional.

Més enllà de tot això, és cert també que la democratització de la cultura fa cada vegada menys comprensible a aquell ciutadà que no sigui en el marc de l'àmbit institucional que li és més pròxim on s'hagin d'administrar els seus interessos, en definitiva, els recursos que ell facilita a la cosa pública per la via impositiva. Diríem per resumir que la democràcia no és altra cosa que l'apropament del poder al ciutadà i això, en els estats convencionals amb societat no uniforme, passa per la dispersió geogràfica d'aquest poder, amb tota la dinàmica

de disgregació que això pot significar.

Ara bé, el problema és indagar fins a quin punt, ara com ara, nosaltres encaixem en aquest marc. Per tant, reprenent el discurs que he formulat fa uns moments, caldria reflexionar, com a inel.ludible punt de partida, sobre l'existència o no avui entre nosaltres i de manera prou definida d'aquells dos requisits que configuren l'element subjectiu del procés. Es tracta, doncs, d'esbrinar si la nostra societat té consciència suficient de la pròpia identitat i, a més, pressuposada aquesta a efectes dialèctics, si està a punt per a donar a aquesta consciència una dinàmica política que dugui més enllà de l'actual sistema de regionalisme autonòmic.

Admesa l'existència del subjecte, fóra el moment de passar a l'aspecte objectiu del raonament. Es a dir, fóra el moment de concretar el contingut hipotètic de la reivindicació i això és sens dubte una opció política que seria en funció de les circumstàncies socials i

econòmiques del moment. No és aquest discurs --almenys jo així ho entenc-- el marc per a dilucidar el problema, que evidentment pot resoldre's des de la perspectiva més radical fins a esquemes de coordinació confederal, però entenc que no més avall.

Resta l'aspecte formal de l'exercici del dret. Evidentment, fóra positiu un reconeixement constitucional, però, com he dit, no cal magnificar la qüestió, que no crec que sigui ni molt menys un requisit "sine qua non". El que succeeix, però, és que, en qualsevol cas, amb o sense reconeixement previ --fins i tot més en aquest segon cas-- les circumstàncies, el marc en el qual hauria de desenvolupar-se el procés, assoleixen una importància determinant. Es obvi que els últims esdeveniments de la Unió Soviètica i de Iugoslàvia han vingut impulsats per la desintegració del sistema polític preexistent, enmig d'una greu crisi econòmica, empesos a més per un imparable desig de democratització. Aquest no és el cas nostre.

Aquí vivim en el si d'una democràcia formal i la situació econòmica no és ni molt menys comparable. Aleshores és lògic que la dinàmica es relenteixi, sobretot quan, a més, aquella democràcia formal tolera certs nivells de descentralització.

Em sembla obvi que aquest escenari no fa fàcil el desencadenament espontani des de la societat de tot un procés de reivindicació institucional, més quan les forces polítiques més significatives opten per una actitud més aviat d'abstenció.

En la nostra circumstància actual, doncs, des de la meua interpretació, és imprescindible l'endegament ja des d'ara d'un procés de renacionalització que, en el marc de la política correcta, comporta una dinàmica a dos nivells. Es a dir, d'una banda, cal el manteniment dels grans principis i fins i tot la proclamació indubitada del dret que ens ocupa, però, d'altra, cal entrar activament en l'impuls de tot un procés d'aprofundiment de la circumstàn-

cia actual i això comporta la participació. Cal, per tant, l'acceptació de les regles del joc, a fi d'impulsar, a través de la seva assumpció interessada, l'assoliment de la suficient consciència col·lectiva, malgrat que aquesta assumpció comporti de moment una relativització estratègica de les exigències.

Però em fa l'efecte que aquest romanent ens situa ja en una dialèctica política que, a criteri meu, excedeix del rètol de la meva intervenció.

EL ESTADO ESPAÑOL ANTE UN HIPOTETICO RECONOCIMIENTO DE LA SOBERANIA DE LOS CATALANES.

Permítanme que comience con una anécdota. El año pasado tuve el honor de haber sido invitado a dar una conferencia en la inauguración de la "escola d'estiu" de la asociación barcelonesa de enseñantes, Rosa Sensat. En vez de empezar con los discursos de rigor, muy pedagógicamente, se prefirió que un grupo de actores representaran escenas de la vida escolar barcelonesa a lo largo del siglo que estamos por suerte finalizando. Castellano no habló más que don Ramiro, un personaje con bigotito, prototipo de los cuarenta años. Lo malo es que a continuación me tocaba hablar a mí, y, naturalmente, tuve que empezar recalcando lo obvio, que no todos los que hablamos castellano somos don Ramiro. Perdonen que no pueda hablarles en su lengua, que algo entiendo y leo.

El Estado español ante un hipotético reconocimiento de la soberanía de los catalanes. Me importa que desde un principio quede claro que no me pertenece la designación del tema, ni siquiera su formulación en estos términos. Más aún, hasta que los organizadores de estas jornadas me pidieron hace apenas dos meses que me hiciese cargo de una conferencia con este título, poco tiempo había empleado en reflexionar sobre estas cuestiones; desde entonces, si les digo la verdad, ha sido mi principal preocupación. Mi culpa consiste en haber sido tan imprudente como para aceptar el reto.

Creo que puede tener interés para mejor entender lo poco que tengo que decirles -y espero que este poco no sea por completo trivial o desacertado- que explique los motivos por los que estoy ante ustedes. Mi única legitimidad es mi dedicación profesional a la ciencia política, y sólo como politólogo quiero hablarles; mi ventaja es que vivo y trabajo en Berlín, y al distanciamiento propio del científico se añade la lejanía geográfica. Una lejanía, sin embargo, que ya no es tanta, puesto que Europa -el contexto adecuado para plantear estas cuestiones- es una realidad cada vez más tangible.

Mi aceptación se debe, en primer lugar, a que, sin ser especialista, de alguna manera me siento competente, en el convencimiento de que la visión global hecha desde fuera, incluso con la ingenuidad que pueda derivarse de desconocer los detalles, puede ser útil, a veces complementaria, otras desmistificadora de la del especialista que, por conocer cada uno de los árboles, se le puede escapar el bosque. El reparto de los conocimientos en áreas acotadas, en las que le está prohibido la entrada al intruso -muy propio del carácter posesivo de nuestra sociedad- lo estimo una de las causas del actual empobrecimiento de las ciencias sociales. Porque lo principal no es dar respuestas -siempre provisionales- sino acertar con las preguntas y, así como el niño hace las más pertinentes, perdiendo con los años la capacidad de preguntar, así el especialista acaba clasificando innumerables datos, sin hacerse ya pregunta alguna que sea relevante.

El motivo principal de mi aceptación, sin embargo, es que la cuestión planteada tiene algo de tabú. Creo, por mi parte, que el científico social no debe obviar prudentemente este tipo de cuestiones, sino, al contrario, plantearlas de plano. Con ello realiza una de las funciones claves de una ciencia social que se sienta comprometida con la tradición ilustrada. La Ilustración nos decía Kant, espejo de ilustrados, "es salir de nuestra culpable minoría de edad". "La minoría de edad se define por la incapacidad de emplear la razón sin la dirección de otro. Y es culpable, porque esta incapacidad, no radica en un fallo de la razón, sino en la falta de valor para pensar sin la dirección de otro. ¡Sapere aude!". Atreveros a saber, atreveros a pensar por cuenta propia, fuera del recinto estrecho que marcan los grupos sociales, cada uno con sus intereses particulares y linderos artificiales.

Cada sociedad, cada grupo social, crea sus propios tabús. Sacarlos a la luz es, ante todo, como ya señalara Kant, una cuestión de coraje, del que lamentablemente no siempre da prueba el científico social. Ciertamente que por debajo de cada tabú anida una red de intereses contrapuestos, que, cuando se

intenta desentrañar, no se puede evitar herir a gentes de los bandos en litigio. Soy muy consciente de este riesgo, pero también, de la obligación ilustrada de asumirlo.

. . .

La ventaja de no haber formulado el título de la conferencia es que puedo, y debo empezar por tomar una cierta distancia crítica de él. El tema reza: **El Estado español ante un hipotético reconocimiento de la soberanía de los catalanes**. En primer lugar, ¿quién o qué es el "Estado español"? ¿incluye, o no, a Cataluña?. En segundo lugar, ¿por qué se añade al reconocimiento, el carácter de meramente hipotético? ¿se trata de una simple hipótesis de trabajo? ¿o es algo más, un programa político, o incluso, si quieren ustedes, el "destino manifiesto" de una nación?. En tercer lugar, ¿quién es el sujeto que hace el "reconocimiento de la soberanía"? ¿El Estado español? ¿Cataluña? ¿la comunidad internacional?. En cuarto lugar, ¿por qué se habla de la "soberanía de los catalanes" y no de "la soberanía de la nación catalana"? No me negarán que el título de esta conferencia no contenga ya algunas cuestiones abiertas que, antes de proseguir, convendrá cerrar en uno u otro sentido, reformular, o explicitar algunas de las implicaciones que conllevan.

1. Empecemos por el **carácter hipotético del reconocimiento de la soberanía**. Pueden deslindarse, al menos, dos contenidos muy distintos; uno *metodológico*, en el sentido de que se trabaja con hipótesis, no con hechos, lo que, tratándose de una especulación que concierne al futuro, es trivial: no cabe enfrentarse al porvenir de manera apodíctica -en el mejor de los casos, sólo lo consigue el profeta- sino todo lo más, hipotética. Pero también este carácter hipotético puede entenderse como una advertencia de que no vamos a entrar a dilucidar la probabilidad de que tal "reconocimiento" ocurra, y por tanto, la pregunta por la reacción del "Estado español" es meramente hipotética, es decir, de alguna forma irreal. No habría razón para ponerse nerviosos, unos por impaciencia, otros por condolencia: tranquilícense ustedes, lo que promete

el título no es más que un puro juego de combinaciones hipotéticas, que poco o nada tendría que ver con la realidad.

Convendrán conmigo, que reducirse -como es, en efecto, mi intención- a la primera dimensión *metodológica*, tratándose de acontecimientos futuros, es, por lo demás, obvio, aunque tendrá sentido o no, según hayamos resuelto la cuestión sobreentendida de la probabilidad de que tal eventualidad ocurra. Preguntarse hipotéticamente como reaccionaríamos ante la llegada de extraterrestres puede servir para hacer guiones para Hollywood, pero, mientras que estemos persuadidos de su altísima improbabilidad, en ningún caso para convocar un congreso científico. Presumo que los aquí presentes estaremos de acuerdo en que, sea cual fuere la probabilidad de una Cataluña independiente, es muchísimo más probable que el que un buen día nos visiten extraterrestres. Trabajar con esta hipótesis únicamente tiene sentido si admitimos una cierta probabilidad, y cuanto más probable, más concisa y realista ha de ser la especulación hipotética.

Podría desprenderse del carácter hipotético de este planteamiento un tercer contenido, éste ya de estrategia política. Para unos, se darían ya las condiciones nacionales e internacionales para ir planteando en concreto la cuestión de la soberanía de Cataluña, hágase con carácter hipotético, si así resulta más fácil, pero hágase. Para otros, la mejor forma de controlar y, a la postre, de impedir la independencia de Cataluña es no oponerse frontalmente a ella, sino llevar la cuestión a un plano hipotético, en el sentido de meramente teórico. Mientras que de lo que se trate sea de especular, adelante: la libertad de expresión es ya un derecho adquirido de la sociedad española. Facilita mucho las cosas el que coincidan estrategias opuestas en un planteamiento hipotético de la cuestión.

2. Habrá que identificar a uno de los sujetos del tema, al llamado "Estado español". Porque el concepto no es unívoco. Me permitirán que les recuerde que es invención del régimen que

salió de la guerra civil. Dos factores contribuyeron a su creación. Primero, una querida ambigüedad, para no tener que optar entre las formas de Estado, república o monarquía. El régimen terminó recuperando el concepto tradicional de reino en 1946, pero el levantamiento militar se hizo en nombre de la república, y republicano fue las primeras semanas que siguieron al fallido golpe militar, que, justamente por su fracaso parcial, desembocó en guerra civil. Aunque de su parte estaban los monárquicos, y el pretendiente se ofreció para luchar en la contienda, en cuanto el general se hizo con todo el poder, a partir de 1 de octubre de 1936, su interés principal consistió en impedir, tanto una definición monárquica, como una republicana, quedándose en "Estado", denominación générica, al que se añadió lo de "español", como señal inequívoca del nuevo centralismo. Un segundo origen, que sólo desempeñó un papel secundario durante los primeros años del régimen, tiene que ver con el culto fascista al Estado: el "Estado español" se declara incluso "totalitario" en el Fuero del Trabajo.

Si la denominación "Estado español" fue la propia del régimen de Franco, cabe preguntarse si puede seguir utilizándose, una vez transformado en una "monarquía parlamentaria", denominación oficial del nuevo régimen constitucional. En principio, el concepto de "Estado español" debiera haber desaparecido, una vez que el concepto de "Estado" recupera su sentido abstracto, como categoría política y jurídica, todo lo más sustituible por el nuevo, y no oficial, "Estado de las Autonomías".

Como es bien sabido, al final del régimen anterior y sobre todo en la transición, el concepto de "Estado español" vuelve a emerger con un significado muy distinto. Se trata ahora de poner énfasis en que, si bien se mantiene una unidad político-administrativa, ("Estado español"), ésta se impone sobre una multiplicidad de naciones. El término "Estado español" se emplea para evitar el término "España", concepto que presupone una "nación española" a la que correspondería un "Estado". Se

niega a España como nación, pero no puede ignorarse su existencia como Estado, de ahí lo de "Estado español". Español es el Estado, no la nación. Existe sí un "Estado español", pero algunas naciones sobre el territorio de este Estado - ¿cuántas? ya es de suyo, casi un problema irresoluble- unidas más o menos por la fuerza, pero ¿cuánta, mucha o poca? aquí también las opiniones son muy variadas.

Como ven ustedes estas diferencias terminológicas están cargadas de muy distintos contenidos políticos, de modo que no se deben emplear de manera ingenua o irreflexiva. Preguntarse por lo qué se ha de entender por "Estado español", concepto que encabeza el título de esta conferencia, es todo, menos ocioso. Si pensáramos que el "Estado español" desapareció con el régimen de Franco, y que ahora vivimos en una "monarquía parlamentaria", que, según la Constitución, se ha organizado territorialmente en un "Estado de las Autonomías", entonces, obviamente, Cataluña es parte de este Estado y la *Generalitat* es Estado. El gobierno de Madrid no es, ni más ni menos Estado, que los demás Gobiernos de las 17 Autonomías. Ahora bien, desde esta comprensión del Estado plantear el tema de esta conferencia significa disolverlo, sin siquiera haberlo rozado.

Si, en cambio, aceptamos la segunda acepción, de un Estado unitario que no es expresión de las distintas naciones que lo componen, sino que ha sido impuesto a la nación andaluza, gallega, vasca o catalana, -claro que soy muy consciente de las diferencias, pero, en principio, no quiero poner en cuestión el nacionalismo de nadie- entonces podemos continuar la indagación, pero a sabiendas de las opciones políticas que subyacen. Yo, al menos, las asumo, en el convencimiento de que es el parecer de una buena parte de los catalanes, aunque no sé si de la mayoría. Y este punto tiene su importancia, como tendremos ocasión de ver.

3. Ligada a la interpretación que demos del llamado "Estado español" está la pregunta por el sujeto del "reconocimiento":

quién debe hacer el reconocimiento de la "soberanía de los catalanes", ¿el conjunto del Estado? ¿la parte de Estado que configura a Cataluña en su territorio actual? ¿la Comunidad Europea de la que Cataluña forma parte como miembro del Estado español? ¿la comunidad internacional de Estados?. O es que, más que de *reconocimiento*, cuestión que, en todo caso, vendrá después, de lo que, en realidad, se está hablando, es de la *declaración de independencia*. Porque la reacción del "Estado español", objeto hipotético de nuestro tema, es la que se produzca ante la *declaración de soberanía*; la cuestión del *reconocimiento* es una posterior, vinculada, en buena parte, al tipo de reacción que se haya producido ante la *declaración*.

4. Por último en el título de esta conferencia, se habla de la **soberanía de los catalanes**. Y aquí sí que me parecen las dificultades teóricas, no hablo de las prácticas, más difíciles de salvar. La "soberanía", como se sabe, es el carácter definitorio del "Estado moderno", en el sentido de constituir un "poder supremo", sobre el que no cabe otro poder, ni temporal ni espiritual. Es un poder por sí, desprendido, de todos los demás poderes sociales (la nobleza) y espirituales (la Iglesia). Desprendido se dice en latín, *absolutum*, término que hemos dejado de emplear desde la caída de la "monarquía absoluta", pero cuyo significado se conserva en el concepto de "soberanía", un "poder absoluto", es decir, disuelto de todo otro poder que pudiera cercenarlo.

En la primera etapa del "Estado moderno" la "soberanía" la detenta el monarca. Con la Revolución francesa, la soberanía pasa del monarca a la "nación". Nos encontramos aquí con la primera acepción moderna y revolucionaria de "nación", antes de que el romanticismo alemán, desde la muy especial situación política de Alemania, inventase otras, más confusas y hasta reaccionarias en torno a la *identidad* de un pueblo, que son hoy las verdaderamente difundidas. La "nación", en esta su primera acepción revolucionaria, se identifica con el "pueblo soberano". La "soberanía", propiedad exclusiva del Estado, la detenta el conjunto de los ciudadanos, es decir, el "pueblo" o

"nación", pero de ningún modo cada uno de los ciudadanos tomados individualmente. La distinción de Rousseau entre la "voluntad general" y la "voluntad de todos" resulta aquí tan fundamental, como esclarecedora. El ciudadano no es soberano, sino el pueblo. El concepto de "soberanía" no pueden aplicarse a cada uno de los ciudadanos en particular, sino a la entidad abstracta que llamamos Estado; en la concepción revolucionaria, democrática, que surge con la Revolución francesa, quién detenta esta soberanía son los ciudadanos en su conjunto, como "pueblo" o "nación". Los ciudadanos en particular no son "soberanos", sino, todo lo más, libres.

Importa, y mucho, distinguir los conceptos de **libertad** y de **soberanía**; la reducción de la libertad a poder, a poder absoluto, me parece uno de los callejones sin salida al que lleva ciertas tradiciones de la modernidad. Nos llevaría muy lejos continuar por estos andurriales. Lo único que quiero subrayar es que la "soberanía" no la pueden detentar los catalanes, los alemanes o los europeos, sino sólo y exclusivamente, la nación catalana, alemana o europea.

Se objetará que donde se dice "los catalanes", de lo que se está hablando, tal vez por excesiva prudencia, es de la "nación catalana" y asunto concluido. Sin embargo, si estuviéramos dispuestos a salir tan fácilmente del atolladero, se nos escurriría de las manos la distinción básica entre la *libertad de los catalanes* y la *soberanía del "pueblo catalán"*. Si las equiparamos, daríamos por buenas dos proposiciones que, pese a que el nacionalismo decimonónico las haya articulado como los pivotes fundamentales de su ideología, están lejos de ser evidentes. La primera, que un "pueblo" sólo sería libre, si previamente ha alcanzado la soberanía; la segunda, que todo pueblo o nación que haya alcanzado la soberanía, por este hecho mismo, sería libre. Sin entrar aquí en una larga discusión, lo único que les pido es que consideren estas dos proposiciones por lo menos susceptibles de ser puestas en tela de juicio.

La segunda, que una nación, por ser soberana, sea libre, es la más vulnerable y nos la podemos quitar de encima con relativa facilidad. Constituía principio básico del "nacionalismo español" que sostenía al franquismo: "una, grande y libre". Que una nación puede ser "soberana" y, sin embargo, "no libre", lo ha mostrado hasta la saciedad la Rusia soviética; la actual es, sin duda, mucho menos "soberana", pero puede que bastante más "libre".

La primera proposición, en cambio, es más tentadora: no bastaría la soberanía para ser libres -cierto, se necesitan los demás requisitos del "Estado democrático"- pero tampoco habría verdadera libertad, sin haber conseguido la soberanía. La soberanía no basta para ser libre, pero sin ella, tampoco hay libertad. Desde una situación de dependencia colonial, cabría argumentar de esta tenor, pero para los que no consideramos la situación actual de Cataluña en términos de sumisión colonial -sé muy bien que no faltan algunos que así lo hacen, pero me parece una minoría pequeñísima frente a la que se podría argüir bastante- la vinculación de la soberanía, como condición de la libertad, no resulta tan concluyente. Soberanía y libertad en la Europa Comunitaria, no sólo se conciben como dos conceptos distintos, sino que, con la sola excepción de algunos sectores ultraconservadores británicos, que todavía hoy se atreven a identificar la pérdida de soberanía como pérdida de libertad, la mayor parte de los europeos, por el contrario, consideran las restricciones de soberanía de los distintos Estados europeos, como la única posibilidad de ir ampliando las libertades de los ciudadanos. Tampoco esta correlación -cuánto menos soberanía de los Estados, mayor libertad de los ciudadanos, de tan claro sabor liberal y hasta anarquizante- es evidente y, claro está, merece ser cuestionada. En todo caso, hay que decir muy claramente que diferenciar entre "soberanía de los Estados" - concepto que ha perdido la significación central que tuvo en las primeras etapas del "Estado moderno"- y "libertad de los ciudadanos", constituye el fundamento sobre el que estamos construyendo la Europa comunitaria, distinción que, como se

sabe, constituye el sustrato último del liberalismo,

Topamos así con la cuestión crucial de la que estas jornadas tendrán ineludiblemente que ocuparse, que yo formularía en los siguientes términos: si Cataluña, en el contexto actual de Europa, consiguiera su "soberanía" ¿serán los catalanes por ello más o menos libres? Y téngase muy en cuenta que la cuestión de la libertad de los ciudadanos, para mí la más importante, incluye una larga serie de factores culturales, pero también económicos y sociales. Es una cuestión que tendrán que dilucidar ustedes los catalanes con un minucioso análisis de las ventajas que para su libertad esperan de la soberanía, así como de los costos que presumiblemente conlleve.

. . . .

Admitamos hipotéticamente que la mayoría de los catalanes llegasen a la conclusión de que para su libertad la "declaración de soberanía" comporta más ventajas que inconvenientes -no quiero pensar que se impusiera la ideología reaccionaria de que la soberanía de la nación es más importante que la libertad de los ciudadanos, y que bien valdría sacrificar ésta, al menos durante un período, para lograr aquella- la reacción posible -subrayo lo de *posible*, porque ésta también está condicionada por muchos y muy diferentes factores internos y externos- del resto del Estado y, en concreto, del Gobierno central y de los órganos centrales del Estado, dependerá, en gran parte, del modo cómo se haya producido la declaración de independencia, es decir, de su *legitimidad democrática*.

Porque estarán ustedes probablemente de acuerdo conmigo que no cabe considerar otra "declaración de soberanía", que sea algo más que la expresión de los deseos de un grupo social o político, que aquella que esté *democráticamente legitimada*. Aquí yace el meollo de la cuestión. Cualquier otra declaración de independencia no legitimada democráticamente no es hipótesis lo suficientemente probable para ser tomada en

consideración -por ejemplo, una independencia por la vía de la violencia- o no tendría, por grande que pudiera ser el escándalo, la más mínima eficacia. Imaginen ustedes, por ejemplo, -nos movemos en el plano de las hipótesis- un manifiesto de las llamadas fuerzas vivas de la nación, exigiendo o declarando la independencia de Cataluña, no tendría otra significado que haber hecho operativa la libertad de expresión de que gozamos, y, como reacción, provocar otros manifiestos en sentido contrario. La única "declaración de independencia" que habría, por tanto, que considerar es la que proclamase la mayoría del Parlamento catalán, y que, convocado un referéndum para refrendar tan grave decisión, se ganase también por una amplia mayoría.

Pienso que es el único camino posible, pero también que **en las actuales condiciones y relación de fuerzas**, altamente improbable. Pero téngase muy en cuenta que digo en las condiciones y relación de fuerzas **actuales**. Y qué duda cabe que éstas pueden cambiar, en un plazo más o menos largo. La cuestión de la "declaración de independencia", paso previo para que tenga sentido ocuparse de las posibles reacciones del resto del Estado, de la Europa comunitaria, de la comunidad internacional de Estados, habrá que trasladarla a averiguar, en qué dirección tendrían que modificarse las *actuales condiciones* para que esta declaración resultase concebible. Porque obviamente, por mucho que los que detentan el poder se agarren a la ilusión de que nada fundamental cambia, la velocidad con que ocurren los cambios es ya una experiencia generalizada, difícil de negar. La cuestión no consiste en decir que en los próximos diez años van a cambiar mucho las cosas, opinión ampliamente compartida por todo aquel que no quiera cerrarse a la evidencia, sino si los cambios previsibles van a favorecer o no, una declaración de la soberanía de Cataluña.

. . .

Después de la experiencia de este último lustro, nadie con sentido común presumirá ya de profeta. Que van a producirse cambios importantes, creo que está fuera de toda duda, pero cuál va ser la dirección de estos cambios, y más aún en qué van a consistir en líneas generales, no creo que nadie se atreva a predecirlos. Lo único seguro es la *incertidumbre*. Es una situación nueva, a la que todavía tenemos que acostumbrarnos. Por lo pronto, conviene sacar una consecuencia: no se puede descartar en el futuro nada de lo que hoy nos parezca altamente improbable. Pero dicho esto, hay que añadir que tampoco podemos volver a la resignación, dispuestos a aceptar todo lo que nos traiga el destino, aunque la tentación sea muy grande y cada vez más gente se agarre a las seguridades que aporta la creencia. El creyente, también el nacionalista creyente dirá, cuánto más obscuro el porvenir, más recia la voluntad. Por mi parte no me apunto al voluntarismo del creyente, y prefiero continuar arriesgando hipótesis sobre el futuro, como sostén de un comportamiento racional, al que, en fin de cuentas, fieles a la Ilustración, no podemos renunciar.

Habrà, pues, que manejar distintos escenarios para el futuro, con el fin de averiguar aquel que se muestre más favorable para una eventual *declaración de la soberanía* de Cataluña. Llegados a este punto me parece que resulta indispensable dar un rodeo y tratar de sacar en limpio la enseñanza que aporta la aparición de nuevos Estados independientes en Europa, reflexión que seguro muchos de ustedes ya habrán echado de menos. Acontecimiento tanto más significativo, cuando todo el sistema europeo hasta hace bien poco se basaba en el reconocimiento mutuo de las actuales fronteras. Cualquier modificación de las fronteras en Europa, pensábamos, comportaba el riesgo de una guerra mundial. La Conferencia de Seguridad y de Cooperación Europea, surgida por iniciativa de la antigua Unión Soviética, tenía como objetivo principal consolidar el *statu quo*. El hecho es que pese a que todo el sistema europeo estaba concebido sobre el supuesto de que no se toleraría la más mínima modificación de las fronteras,

éstas se han modificado, y ¡cómo! y el proceso aún no está cerrado.

La situación interna de la antigua Unión Soviética obligó a ésta, como última baza para resolver los problemas internos, a desprenderse de su zona de influencia en la Europa central y oriental, proceso, que en vez de frenar la descomposición interna, aún la aceleró más, hasta llegar al desplome del "sistema", que arrastró consigo hasta la unidad de las Repúblicas soviéticas. Los hechos son hartos conocidos; resta tan sólo sacar las consecuencias para Cataluña. Porque lo que ha quedado bien claro es que el principio de que sería imposible modificar las fronteras de los Estados, bien uniendo dos, como en Alemania, bien separando, como en Yugoslavia, ha quedado obsoleto.

Tendrá, pues, el mayor interés poner de manifiesto las condiciones en que se ha producido el aumento o disminución de las fronteras, en todo caso la modificación de los Estados. Para la independencia de los nuevos Estados europeos pienso que dos han desempeñado un papel esencial. La primera tiene un carácter formal, pero no por ello, ha sido menos fundamental, y apunta a que las declaraciones de independencia se han llevado a cabo con un escrupuloso procedimiento democrático: la independencia han sido votadas por los respectivos parlamentos casi unánimemente y convalidadas por referéndums, ganados con inmensas mayorías. Aunque para el reconocimiento internacional no baste la *legitimación democrática* -no nos engañemos, otros factores, vinculados a la *Realpolitik*, resultan de mayor peso- favorece mucho las cosas, tanto desde un punto de vista interno como externo. Los Estados existentes son siempre muy reacios a reconocer a los nuevos, pero, desde el enfoque occidental, el reconocimiento se hace mucho menos cuesta arriba cuando en el origen se da una *legitimidad democrática*. La experiencia europea robustece la hipótesis de que la única senda viable para conseguir un día la independencia de Cataluña es la democrática.

El segundo condicionamiento, no es formal, sino, por así

decir, material, y sin duda alguna se ha revelado el principal, ya que, sin él, resulta inconcebible la independencia. Lo que hemos aprendido en la experiencia europea reciente es que la condición *sine qua non* para que un país puede conquistar la soberanía, es una **crisis profundísima de todo el sistema político, económico y social**. Sin el derrumbamiento de los regímenes comunistas, sin el desplome del edificio político, social y económico, del que han quedado tan sólo un montón de escombros, no hubieran podido surgir estos nuevos Estados. Un Estado nuevo emerge en una situación cero, cuando aparece como el único instrumento ya posible para combatir la anarquía, y el nacionalismo se configura como única esperanza, sólo cuando se ha alcanzado la mayor indigencia. El nacionalismo es una ideología que anida en sectores sociales reducidos, y únicamente en situaciones límites se propaga a la inmensa mayoría. Al menos, ésta ha sido la experiencia europea desde la Revolución francesa.

Seguro que a los que hayan observado con la debida atención el surgir de estos nuevos Estados europeos, no les ha pasado inadvertido las **condiciones materiales de crisis extrema** que subyace en este proceso. Es muy difícil de imaginar, incluso hipotéticamente, una "declaración de independencia de Cataluña", sin que previamente se haya producido en el conjunto de la sociedad española una grave crisis económica y social, que arrastrase consigo la legitimidad de las instituciones. En las **condiciones actuales**, el nacionalismo seguirá contribuyendo a robustecer la identidad del pueblo catalán, centrará sus fuerzas en la política cultural y lingüística, recuperará unos sectores, para perder otros, servirá a las estrategias de los partidos en uno u otro sentido, pero en el tiempo previsible, no se planteará la *declaración de independencia* en el Parlamento catalán.

Quiero pensar que, de ser ciertas estas consideraciones -que, claro está, cabe muy bien cuestionar- nadie en sus cabales desee para su país una tan grave crisis, como condición necesaria de conseguir la soberanía; en este caso quedaría de

manifiesto el alcance de la contradicción entre la *libertad de los ciudadanos*, que aminora mucho en tiempos de crisis, y la *soberanía nacional*. Repito que creo que nadie medianamente responsable pueda agarrarse al viejo principio pseudorevolucionario de que "cuando peor, mejor", pero, ello no empece que, contra la voluntad de todos, termine por derrumbarse, y mucho antes de lo que muchos creyeran posible, el actual edificio político, económico y social de la España actual, más altas torres cayeron. Y que con el desplome del edificio, la cuestión de la independencia de Cataluña adquiriera la más rabiosa actualidad.

Siento haber llegado a algo tan obvio y, por lo demás tan difícil de asumir por parte de algunos catalanes, pero el hecho es que el destino de Cataluña, incluida la posibilidad de una Cataluña soberana, está estrechamente ligado a lo que ocurra en el resto de la Península. La cuestión de la soberanía de Cataluña desemboca así en un pronóstico sobre el futuro del actual régimen político, qué puede dar de sí la monarquía, el parlamentarismo en su forma actual, el Estado de las Autonomías; más decisivo aún, qué pronóstico merece el actual modelo económico y social enfrentado a los enormes retos que se van a presentar en un futuro cercano.

Valdría la pena, y no por gusto de agorero catastrofista, sino para poder así poner remedio, tratando de reparar lo que fuese necesario, ofrecer un análisis de las posibles causas de derrumbe del actual edificio. Estoy seguro, sin embargo, que por apasionante que sea el tema, no me lo perdonarían a hora tan avanzada. Permítanme una sola indicación, tan obvia como las anteriores. Lo que pueda ocurrir en España, y, consecuentemente también en Cataluña, no depende ya tan sólo de factores internos, aunque en gran medida sigán siendo los fundamentales, sino de la ulterior evolución de la Europa comunitaria, en un grave dilema, entre la profundización y la ampliación de la Comunidad, ante una Europa oriental cada vez más desestabilizada, a lo que se añaden los nuevos flancos de inseguridad que provienen del norte de Africa, una

consecuencia anunciada de la guerra del golfo que los europeos ni supieron ni pudieron parar.

El diagnóstico de la situación, a nadie se le oculta, es grave, pero, no por ello el pronóstico tenga que ser necesariamente negativo. Los europeos son muy conscientes del tamaño de la crisis que se avecina y de las consecuencias catastróficas que podría tener para todo el continente si no supiéramos manejarla. Esta es la principal ventaja, que nadie se hace ya ilusiones, y, por tanto, para manejar la crisis - *crisis management*- se está dispuesto recurrir a todos los medios, incluso los menos "convencionales", para continuar con los anglicismos. A la *incertidumbre* de la situación, para bien y para mal, hay que añadir la *incertidumbre* de los medios que se empleen, de modo que lo único que cabe decir es que en los próximos años "todo es posible", resultado que -soy bien consciente de ello- no tiene el menor interés.

. . . .

He intentado ir circunscribiendo la cuestión, planteada hipotéticamente, a las condiciones de su probabilidad, y, en vez de aproximarnos a una solución concreta, no hemos hecho más que irnos apartando del tema, hasta terminar en la preocupante situación de la Europa actual. Alguno tal vez me felicite por mis habilidades de mago de circo, he aquí el conejito, "la soberanía de Cataluña", y al final, nada por aquí, nada por allá. No me obligen ustedes hacer explícita la conclusión subyacente de todas estas consideraciones. Tendría que decir lisa y llanamente -lo que podría resultar provocador para el gusto de algunos- es que nada se opone tanto a la "declaración de la soberanía de Cataluña" como la voluntad mayoritaria de los catalanes.

No ignoro los problemas jurídicos de constitucionalidad, pero díganme ustedes ¿qué impide de verdad que los diputados del Parlamento catalán proclamen la "soberanía"? . Ustedes creen que, si estuvieran convencidos de que es la solución más acorde con los intereses catalanes, ¿se podría impedir que el Parlamento catalán votase mayoritariamente una "declaración de

independencia"? Y si piensan que la clase política que los catalanes han elegido en elecciones libres está mediatizada e incluso manipulada por intereses ajenos a los catalanes, ¿qué impide de verdad que la sociedad, multitudinariamente, se manifestase reclamando la soberanía? Imaginen ustedes que un sábado, a las siete de la tarde, se congregasen en la Plaza de Cataluña 100.000 personas exigiendo la independencia, al sábado siguiente medio millón, al siguiente un millón, ¿cuántos sábados creen ustedes que serían necesarios para que la actual prudencia de la clase política catalana se transformase en furia independentista?. ¿Cuántas semanas piensan ustedes que el Gobierno de Madrid y los demás órganos del Estado- en primer lugar y de manera decisiva las Fuerzas Armadas y de Seguridad- aguantarían sin reaccionar?. Ahora bien, tratar de construir las distintas formas posibles de reacción sólo tiene sentido, cuando un acontecimiento como el descrito contara con alguna probabilidad. En las condiciones actuales me parece más oportuno plantear otras dos cuestiones:

1. causas y factores que hacen, al menos por ahora, poco probable una movilización masiva a favor de la independencia;
2. qué otras opciones existen, dentro del modelo autonomista, federal, o de una nueva regionalización a nivel comunitario, para preservar la identidad nacional y aumentar las libertades de los catalanes. Porque, frente al patriotismo nacional, el europeo está empezando a desarrollar lo que podría llamarse un "patriotismo constitucional". Lo decisivo ya no serían los pretendidos "derechos de los pueblos", sino los mecanismos jurídico-constitucionales que garantizan las libertades de los ciudadanos. La ciudadanía no se adquiere por la pertenencia a una "nación", sino por la dimensión pública y los mecanismos constitucionales que protegen la vida colectiva.

El recorrido ha aportado frutos bastante magros que, además, no destacan por su originalidad, pero me quedaría muy satisfecho, si lucieran lo bastante verosímiles, como para provocar abundantes discusiones, y hasta alguna polémica, en los dos próximos días. Muchas gracias por su atención.

LA RECEPCIÓ I EL SUPORT SOCIAL D'UN PROCÉS CAP A L'AUTODETERMINACIÓ

Jo crec que el tema del debat és mereixedor d'una reflexió tranquil·la i, alhora, profunda. Sovint, des de les instàncies que són avui al poder, s'airegen arguments per frenar passes endavant, tot afirmant que el projecte nacional solament pot avançar amb actituds mesurades. No cal dir que la mesura, en aquest cas, sempre va acompanyada de la mediocritat. És el preu que paguem per l'anomenada "normalitat democràtica", la qual, d'uns anys ençà, ha desmobilitzat el país de moltes il·lusions nacionalistes. És una llàstima, perquè ningú no ens retornarà el temps perdut fins ara.

Jo us parlaré, des de la meua experiència de treball a la ciutat de Sta. Coloma de Gramenet, la qual -com tots sabeu- és una ciutat fortament vertebrada per una cultura d'immigració, on la llengua catalana, per exemple, resta molt lluny de ser una llengua normalitzada, tot i els esforços que es porten a terme per aconseguir-ho. La llengua és un exponent valuós de la catalanitat d'un poble i serveix per mesurar la integració al país i als seus valors. D'entrada haig de dir que, sense tenir garantits uns mínims elements d'integració es fa molt difícil preveure una recepció favorable als drets nacionals de Catalunya, entre els quals hi ha el dret a l'autodeterminació.

+ + + + +

I és a partir d'aquí que entro en el tema d'aquest debat. La gent, en general, és molt sensible per reclamar i donar suport al qui reivindica els drets socials de Catalunya. Tanmateix és més indiferent a l'hora de reclamar els drets polítics. Un exemple d'això, seria el sentiment públic que ha existit per fer costat al govern de Catalunya, quan aquest ha demanat revisar l'actual sistema de finançament de les comunitats autònomes i molt especialment de Catalunya. Penso que tothom ha estat d'acord que era just reclamar més recursos per afrontar els serveis que són de competència autonòmica. En canvi, quan es tracta de defensar el dret a l'autodeterminació, la gent és més remisa, perquè té un desconeixement del tema i no creu que l'esmentat dret li comporti beneficis a curt termini.

Per tant, perquè el poble entengui la importància dels drets polítics, cal una estratègia educativa que faci entenedors els esmentats drets. Altrament els efectes de la cultura dominant, afavorits per la timidesa política dels qui governen avui Catalunya, són molt difícil de contrarestar. Tot amb tot, quan aquest esforç educatiu es dona, la gent enten el problema i, si més no, s'allibera de l'agressivitat mental per afrontar-lo amb serenor. Crec sincerament que el rebuig a l'autodetermi-

nació de Catalunya és un fenomen més sentimental que no pas polític. En conseqüència, a mesura que vas desmantant les argumentacions sentimentals, et trobes amb una recepció inusitada que va més enllà de tot pronòstic, la qual cosa demostra que la receptivitat social del dret a l'autodeterminació, és més important que els seus referents polítics organitzats.

Catalunya és avui un país despolititzat. Per tant, no és gens estrany que els temes polítics perdin interès entre la població, sobretot quan es dona per bona una Catalunya conformista, on els seus polítics estan més pendents en guanyar vots que no pas enfortir la recatalanització.

De la meua experiència puc aportar algunes dades per mostrar els aspectes més entenedors d'una pedagogia de l'autodeterminació. En primer lloc, cal explicar molt bé que es tracta d'un dret i que, al igual que existeixen els drets de les persones, també existeixen els drets dels pobles. En eixamplar aquest raonament, és molt important explicar també que els drets són constitutius de la pròpia identitat. Tanmateix els drets, en principi, no són pas qüestionables. En canvi, el que sí es qüestiona, és llur exercici. Ben cert, però, que quan fem aquesta separació entre "objecte del dret" i "exercici del dret", estem fent una divisió filosòfica que no és pas vàlida per a la vida, perquè a la vida ambdós pressupostos són inseparables. A Catalunya molta gent reivindica el dret a l'autodeterminació, però sovint l'esmentada reivindicació és sols teòrica o com reivindicar una peça de museu. Això succeeix, perquè l'exercici d'aquest dret és silenciats, tot justificant el silenci amb la raó de no desestabilitzar l'equilibri subsidiari que Catalunya té envers Espanya. És així com el dret a l'autodeterminació queda absolutament igualit, perquè -on no reivindicar el seu exercici- ens obliguen a viure en una permanent esquizofrènia política.

Un altre tema que va molt lligat a l'anàlisi feta, és que el legítim i pràctic reconeixement dels drets no acostuma a ser una gràcia, sinó una lluita. Vull dir que sense lluita reivindicativa és molt difícil gaudir d'un ple reconeixement dels drets. Està prou demostrat que la societat, per pròpia inèrcia, allhora ajudada per la seguretat que cerquen els qui manen, porta indefugiblement a una limitació dels drets fonamentals. Això significa que, cal una pressió social i constant per aconseguir l'eixamplament dels drets que en teoria són reconeguts. Altrament els drets són reduïts al mínim espai o a la mínima expressió. Una prova del que dic, és la recent Llei de Seguretat Ciutadana i altres ampliacions que es preveuen introduir en el Codi Penal, com és ara la nova figura de la difamació. Totes elles poden reduir perillosament les lliber-

tats dels ciutadans. He posat uns exemples de referència per explicar millor que, malgrat la indiferència que existeix vers els drets polítics, quan hom parla amb persones no prou arrelades a Catalunya o, si més no, amb persones que tenen prejudicis i dificultats d'integració, i els fa memòria de la lluita que ha estat necessària per aconseguir la democràcia i per assolir un Estat de llibertats reconegudes, entenen per analogia la necessitat de pressionar perquè els drets dels pobles, en aquest cas el dret que Catalunya té a l'autodeterminació, siguin a bastament reconeguts i respectats.

A més a més, tenim a mà la pedagogia que ens ofereix la Història, fins i tot la història recent. És prou conegut de tothom que la redacció del text constitucional i de l'Estatut de Catalunya fou fruit d'un pacte d'Estat entre els hereus del franquisme i les forces democràtiques. Un pacte que fou tutelat en tot moment pels poders fàctics. La conseqüència d'aquest pacte ha estat la interpretació restrictiva que s'ha fet del mateix. Hem de tenir en compte que l'Executiu Central i el Tribunal Constitucional, amb poques excepcions, sempre interpreten els textos fonamentals de la Constitució i l'Estatut de forma restrictiva i de manera contrària al dret a l'autogovern. Mentrestant, els partits majoritaris avui a Catalunya s'han acomodats prou bé al marc democràtic que ens fou imposat en l'etapa postfranquista.

Una altra idea que m'agradaria subratllar, és la següent: l'exercici de l'autodeterminació és un factor que fa palesa la sobirania d'un poble. Mentre aquest exercici sigui reprimit, i no solament l'exercici, sinó fins i tot el dret, la sobirania de Catalunya estarà escapçada i romandrem sotmesos a un poder extern que ens anirà assenyalant les velocitats que haurà de seguir el nostre autogovern. Ja coneixem el límit de velocitat o, potser millor, els resultats que d'aquest s'en deriven: la trista i grisa situació actual, afavorida per un missatge monòton que no il·lusiona ningú.

És una pena veure que el nostre projecte polític va coix de dues potes fonamentals: en finançament i en ordre públic. Quan expliques a la gent que ambdós problemes podrien haver-se resolt amb una mica més de gosadia i, allhora, afegeixes els beneficis socials que s'esdevindrien per Catalunya, tot posant exemples concrets, moltes pors i recels s'efondren per la base. Al meu entendre, perquè la integració vagi creixent a Catalunya, és necessari enfortir la consciència nacional, la qual requereix d'un autogovern fort, ferm i decidit, perquè només un govern així és garantia dels drets d'un poble.

+ + + + +

A les ciutats perifèriques i als barris perifèrics de les ciutats de Catalunya, on la immigració va assentar-se als anys 60-70, creix un sentiment de nostàlgia per recuperar costums i celebracions que no són pas originàries de Catalunya, sinó que tenen el seu arrelam a Andalusia o a altres regions d'Espanya. Davant d'aquesta realitat, la qual en principi ni és bona ni dolenta, el més eficaç no és escandalitzar-se. Tot el contrari, cal tenir una actitud més positiva, tot assumint i adreçant cap al futur les esmentades celebracions per evitar que no creixin en contraposició a la realitat catalana. Ara bé, la llicitud i el gaudi de les pròpies arrels no ha d'eximir als qui són nascuts fora de Catalunya a valorar llur condició de catalans. No és bo per a ningú fugir de la realitat. I la realitat és prou clara: qui ha decidit -per la raó que sigui- trasplantar-se vitalment a un altre país ha d'arribar fins a les últimes conseqüències. No es pot ser sempre d'un altre lloc, i sobretot no s'ha de crear mai en els fills un clima sentimental hostil vers la terra on aquests ja han nascut i on volen quedar-s'hi.

Tanmateix el fet d'haver d'assumir l'adopció d'una nova nacionalitat no és pas una tasca fàcil. En parlar d'aquest tema sempre acabem dient que es necessiten dues o tres generacions per avançar. A més, els qui tenen obligació de crear el clima i els àmbits propicis per a la incorporació dels "nous catalans" en aquest mil·lenari país, no ho han fet amb la intensitat i la constància necessàries. Institucions oficials, partits polítics, sindicats, entitats professionals i un llarg etcètera haurien de reconèixer sincerament que no han fet el necessari per desbrossar el difícil camí fins aconseguir que tots els catalans assoleixin una ciutadania plena.

Per tant, cal refermar la voluntat dels qui volen incardinar-se a fons en aquest país i cal també garantir condicions perquè puguin fer-ho. Això no implica que hagin de renunciar a res, però sí comporta que han d'estimar la terra que tropitgen. Amb tot, mentre això no s'esdevingui sempre serà perillós que botiflers de torn intentin crear confusió i, fins i tot, divisió entre les dues comunitats. Aquesta mena de gent, abundosa entre la classe política, són els qui més perjudiquen l'avenç d'un procés que mena a l'autodeterminació.

+ + + + +

Respecte als actors que fan política a Catalunya és convenient tenir molt clars els papers que representen. Uns mantenen la vigència dels conceptes "nació" i "nacionalisme", mentre que altres -sempre que poden- retiren aquestes conceptes del vocabulari, tot substituint-los per altres més ambigus, com "país" i "catalanisme". Els primers, en sostenir que Ca-

talunya és una nació, accepten uns mínims que avui -dins l'actual ventall parlamentari- només són obertament negats pel Partit Popular. Tanmateix aquests mínims, mentre no siguin eixamplats, redueixen el concepte de "nació" a un pur enunciat que no va més enllà del "statu quo". I com vostès comprendran, això resulta tothora insuficient. Els segons, els qui es decanten preferentment pels conceptes de "país" i "catalanisme", amb llur ambigüetat, resten satisfets, perquè -segons diuen- amb l'acceptació d'aquests termes ja es respecta prou bé el fet diferencial de Catalunya. El que no diuen, és que Catalunya tingui suficient capacitat de vertebració comunitària per oferir als ciutadans una raó plena de pertinença prioritària a la col·lectivitat catalana. Per tant, a la pràctica, neguen el caràcter nacional de Catalunya, en benefici d'un altre nacionalisme -l'espanyol- més potent, més internacional i menys maltractat.

Com podeu veure -salvades les matitzacions- uns i altres es donen la mà. És més: en veure asseguts a la mateixa taula el President Pujol i el President González, se senten còfocs i asseguren que el "fet diferencial de Catalunya" s'està respectant i el signe ha estat que els dos presidents sopessin junts en un clima de distensió. Amb aquest panorama es fa difícil preveure un entusiasme col·lectiu per endagar un procés cap a l'autodeterminació, puix que les persones que haurien de conduir-lo han fet altres opcions que ens allunyen d'aquest objectiu. Amb tot, no vull oblidar l'actuació dels polítics que entenen el nacionalisme com un projecte per desenvolupar la plena sobirania de Catalunya, tot assumint el reconeixement i l'exercici de l'autodeterminació, encara que això impliqui qüestionar l'actual model d'Estat. Ells representen una veu esperançadora, tot i que els vots no els acompanyin amb massa generositat.

Sortosament, però, el debat terminològic per mesurar la voluntat nacionalista dels nostres polítics s'ha acabat. Ara, allò que més interessa, és el pragmatisme cec, el qual té les potes molt curtes, malgrat esdevingui d'una gran rendibilitat política. No obstant això, ningú no ens ha d'oximir del deure de mobilitzar la intel·ligència per fer vàlida la idea de que Catalunya és una nació, tot explicitant molt bé els continguts que aquesta idea comporta. El futur de Catalunya no pot ser abandonat a la inèrcia d'uns polítics pragmàtics. És vital, per exemple, sobretot davant la construcció de la unitat política europea, que Catalunya faci valer els seus drets nacionals, perquè la resolució del problema de les nacionalitats ja no és una qüestió interna dels Estats. Afecta directament el futur del model territorial a Europa. El dilema que es planteja és clar: l'Europa dels Estats o l'Europa de les Nacions. La unió federal europea que és en gestació, haurà de garantir els drets nacionals de

l'Est, del Centre i de l'Oest. Per aquesta raó, hem de defensar des d'ara aquelles mesures que assegurin la presència directa de Catalunya en el procés de construcció de la unitat europea. Entre aquestes mesures, jo en significaria algunes: 1. Presència de Catalunya a les delegacions davant la CE. 2. Catalunya, circumscripció electoral per a les eleccions al Parlament Europeu. 3. Defensa de la igualtat de drets del català en relació a les altres llengües de la CE. 4. Proposar la reforma dels Tractats perquè Catalunya esdevingui una entitat federada en la futura Unió Política europea. Tota aquesta feina requereix unitat i convenciment. Unitat per foragitar la crítica destructiva que no respecta persones ni institucions. Convenciment de que no es poden posar límits a la sobirania de Catalunya i que hem de valorar més el sentit de la pròpia força.

+ + + + +

Després de tot el que he dit, encara queda una altra qüestió per esbossar. Quan hom defensa la condició de ser nacionalista català, et trobes amb persones que se senten ofeses, perquè consideren que aquesta condició contradiu l'actitud de ser universal. És un element a tenir en compte, sobretot entre persones de cultura precària, perquè no és bo que la defensa de l'esperit universal introdueixi en aquest tema factors de confusió. En el fons hi ha una tergiversació del concepte d'universalitat. Una vegada més cal utilitzar la paciència pedagògica per clarificar posicionaments i actituds. Sovint les persones que s'aferriessen a la universalitat -sense adornar-s'en- pretenen fer passar per actituds universals el fet d'acceptar amb tota naturalitat la condició cultural, econòmica o política de ser espanyols més enllà d'allò que demanen les estructures estatals. Això es fa evident, quan la persona que rebutja el nacionalisme català en base a una presumpta universalitat, et parla en castellà, tot i portar molts anys vivint a Catalunya. Amb tot, l'adscripció nacionalista no és una qüestió de paraules o de llengua, sinó de fets.

L'adscripció d'un individu a una col·lectivitat nacional, al mateix temps que l'ajuda a ser, reforça alhora la identitat col·lectiva. Per tant, Catalunya veurà reforçada la seva identitat nacional, en la mesura que hi hagi moltes adscripcions conscients i voluntaries. Tanmateix les adscripcions venen, quan hi ha una identitat col·lectiva atraient i amb un projecte engrescador. Malauradament, per totes les causes abans explicades, avui no és pas aquesta la realitat de Catalunya. No hi ha partits polítics sense afiliats, ni religions sense fidels, ni nacions sense patriotes. Per tant, cal desenvolupar un treball polític per augmentar el nombre de patriotes catalans. Insisteixo: el Partits Polítics que són avui a Catalunya, amb algunes excepcions, cerquen sobretot afiliats o, si més no, votants, però han deixat de banda la tasca de fer patriotes.

A més a més, és estrany perquè sociològicament és ben demostrat que, quan la repressió es proposa malmetre les cultures petites i minoritàries o les ideologies considerades perilloses, no fa altra cosa que reforçar el sentiment de pertinença al grup amenaçat. I és que el reforçament que es dona davant la mutilació del sentiment nacionalista, és fruit, tant de la por col·lectiva a deixar de ser, com de la por de l'individu a veure's privat d'allò que considera un element essencial per ésser. A Catalunya, en canvi, entre les cultures d'immigració és més fort el sentiment espanyol que no pas el sentiment català. Això explica la indiferència o resistència de molts per adscriure's vitalment a la nació catalana.

Cal, doncs, un sobreesforç col·lectiu i unitari per vèncer els condicionaments de resistència, però evitant que l'afany de salvació de la pròpia identitat presumeixi l'aïllament, perquè quan l'autonomia que persegueix tota identitat es confon amb la separació dels altres, el projecte s'en va en orris. Per aquesta raó, és important la nostra vinculació directa amb Europa; per aquesta raó, és del tot necessari que les altres comunitats autònomes d'Espanya no ens vegin insolidaris o donant l'esquena.

Resumint, i ja per acabar la meua reflexió, diré solament una cosa: no crec que estigui madur endagar un procés cap a l'autodeterminació de Catalunya. Hi ha amplis sectors de la població que rebutjarien la proposta. Amb tot, cal desenvolupar una tasca educativa per anar avançant vers aquest objectiu i sobretot hem de tenir un govern, i alhora uns polítics, que volguin caminar en aquesta direcció.

Lluís Hernández i Alcàcer

— Versió no definitiva —

SISENES JORNADES. EL NACIONALISME CATALÀ A LA FI DEL SEGLE XX

Reus, 21-23 de febrer 1992

**"Fórmules possibles d'institucionalització
de l'exercici de la sobirania"**

Jaume Vernet i Llobet
Professor Dret Constitucional Universitat de Barcelona

SUMARI: Introducció.- I. Algunes consideracions preliminars sobre el terme sobirania.- II. La titularitat i l'exercici de la sobirania.- III. Models d'institucionalització de l'exercici de la sobirania.- IV. Consideracions finals.

Introducció

Per principi, mai procuro modificar el títol de la ponència que em proposen desenvolupar. El motiu d'aquesta opció consisteix en què disposa d'un marc predeterminat facilita l'organització, més o menys sistemàtica, d'idees i enerva el meu sentit crític vers la proposta realitzada, de forma que em permet començar la ponència matisant els conceptes i les nocions que apareixen en el títol. A més, la tria prèvia del lema de la ponència m'obliga a pendre posició sobre el que es planteja sense que pugui fugir d'estudi. En qualsevol cas, em dóna una bona excusa per iniciar el meu excursus. Aquest no és un supòsit diferent i, en conseqüència, faré algunes consideracions preliminars sobre el terme sobirania. Al meu parer, punt previ i central de les jornades.

I. Algunes consideracions preliminars sobre el terme *sobirania*.

La *definició* més simple del terme sobirania consisteix en equiparar-la a la detentació del poder. Qui detenta el poder és qui se'l considera sobirà. El concepte de sobirania ha variat en el temps i ha estat utilitzat amb finalitats polítiques molts distintes. L'ús del terme sobirania ha estat sotmés al servei dels propòsits pràctics dels governants (H. Kelsen). El seu origen sorgeix al costat de l'elaboració de *la teoria moderna de l'estat*. Inicialment va nèixer com *un concepte polític, que s'ha anat juridificant*. Actualment no pot tenir sentit si no és en seu jurídica, ja que des d'un punt de vista polític la resolució de la qüestió de qui és sobirà, de qui detenta el poder és de complexa solució en termes pràctics. S'ha distingit entre *un sentit intern i extern del terme*. En el primer sentit, sobirania es refereix a les relacions internes. Es concreta en el gaudiment d'una total independència per a decidir en els afers considerats de caràcter intern. Respecte el segon, la sobirania en el seu vessant extern, es lliga a la vida internacional dels estats i conté el conjunt de competències i de *drets* que cada estat independent és titular en les seves relacions amb els altres estats. La base de la definició és, com s'observa fàcilment, en els dos casos, de *caràcter negativa*, donat que es fonamenta en el principi de *no* dependència (en el vessant intern) i de *no* intervenció (en el vessant extern). Aquesta particularitat de la definició dificulta la troballa d'una construcció més precisa, ja que la creació de la teoria negativa de la sobirania sembla que només pretengui afirmar l'existència de l'Estat davant de sí mateix.

La conceptualització originària sobre una base de caràcter negativa ha provocat no pocs problemes de *definició en clau positiva*. S'ha considerat com un dret superior, cosa que no explica en què consisteix efectivament aquest poder. A més, quan s'han intentat articular el contingut de la sobirania, s'ha comprovat la varietat d'elements que es podien incloure i excloure, sense que de fet es variés el concepte al qual la sobirania qualificava: l'estat. És un adjectiu inocu, que no afegeix res de nou al concepte que adjectiva, tret del seu caràcter indiscutiblement polititzat i simbòlic, del qual no em pertoca aprofundir.

De la sobirania es prediquen una sèrie de trets distintius: que té un *caràcter originari*, que és *independent*, *il·limitada*, que significa *supremacia*, que es tracta d'un poder *absolut*, indivisible i exclusiu. Totes aquestes característiques no tenen sentit més que en seu jurídica i no són demostrables, són pura convenció teòrica.

El terme sobirania, però, entre els juristes ja fa temps que ha estat arreconat, a excepció dels conreadors del dret internacional, que contiuen utililitzant el terme en la seva formulació clàssica, malgrat que la fonamentació dels estats sobirans sigui un entorpiment notable al creixement d'interrelació internacional. Sembla que es tracti d'un concepte en fallida o sobrer que no afegeix res de nou a la noció d'estat. De fet roman pel seu valor simbòlic, històric i emotiu en les constitucions i, fins i tot, en la jurisprudència dels tribunals. En l'explicació de la devaluació del concepte de la sobirania hi podem trobar diverses causes. Les principals són la davallada paral·lela *del concepte d'Estat-Nació* i la *multiplicació d'òrgans decissoris* en el desenvolupament de les activitats estatals. La capacitat de decisió està dividida, encara que la imputació normalment continui essent l'estat. La sobirania indivisible es distribueix a l'àmbit intern i es comparteix a l'àmbit internacional. La cessió de la sobirania s'ha realitzat per baix (regions, entitats locals...) i per dalt (CEE, ONU, OTAN,...) en moltes ocasions. A més, la sobirania ha estat el motiu-tapadera de molts conflictes bèl·lics i és la causa de la lentitud de les decisions internacionals, torpedejades per la regla de la unanimitat, limita l'arbitratge internacionals i permet la denúncia dels tractats. S'ha afirmat que *l'enemic de la pau és l'estat sobirà* (Gafenco). La realitat històrica ha introduït moltes limitacions a un concepte que es presentava per definició com a il·limitat. Aquestes limitacions fàctiques són les que de fet han determinat la crisi del mite.

Tanmateix, s'observa un cert reviscolament del concepte. G. Jellinek va afirmar fa molts anys que "els intents d'eliminar del dret públic el concepte de sobirania son antihistòrics". Tornem a topar amb la importància dels elements simbòlics presents a la societat, quan el concepte de sobirania semblava que havia d'enterrar-se juntament amb el concepte d'Estat-Nació, al que ha ajudat a consolidar. El *renaixement de nous estats* i la *perspectiva de creació d'altres* ha produït una sorprenent revifalla i un intent de reactualització del terme.

II. Titularitat i exercici de la sobirania

Una distinció prou útil que ha servit per a sortir de l'atzucac teòric (i també polític-ideològic) ha estat creada en escindir del concepte de la sobirania la titularitat i l'exercici d'aquesta com a elements separables. El desdoblament de la sobirania entre els titulars i els

habilitats per exercir potestats sobiranes ha estat potser una de les vies més profitoses per superar els problemes conceptuals originaris del terme sobirania.

Actualment, *el titular de la sobirania és el poble*. El poble com a una col·lectivitat unitària, que no muta pel canvi dels seus membres individuals i que té una certa continuïtat històrica en el sí d'un ens estatal. Ens referim al conjunt de ciutadans de l'estat com a titulars de la sobirania. La introducció del titular de la sobirania serveix, d'una banda, per a mantenir una sola imputació de personalitat política, possibilita continuar amb la teoria unitària de l'estat i del poder. I de l'altra, permet establir un principi de legitimació en el que fonamentar el poder polític. Tot això amb independència de decidir que el titular de la sobirania és el poble o la nació.

Aquí ens apareix la contraposició entre ciutadania i pertinença com elements contradictoris, ja que tradicionalment només s'equipara el primer a la definició de poble. Amb tot, a partir dels processos més recents d'autodeterminació (: Alemanya, els països bàltics i balcànics) sembla que el concepte de poble en les Declaracions de les Nacions Unides ha de prendre un caire diferent a l'inicial o al colonial subsegüent, allunyant-se d'aquesta manera de la identificació que es presuposava entre el poble i els habitants d'un estat. Així, mentre que aquesta evolució es produeix respecte del concepte de poble en dret internacional; en canvi, en dret intern, quan el poble d'un estat es dota d'una constitució, actua de poder constituent i s'entén que decideix quins òrgans i de quina manera s'exercirà el poder de l'estat.

A partir d'aquí entra en joc i pren ple sentit l'estudi de l'*exercici de la soberania*. Des de que a la constitució s'han distribuït les funcions que l'estat desplega, els òrgans i institucions constituïts seran els que exerciran la sobirania en nom del poble, únic titular. L'exercici del poder es pot, però, dividir o distribuir de diverses maneres. Bé, segons un criteri de divisió de poders *funcional*: poder legislatiu, de govern o judicial. Bé, d'una forma *territorial*: en òrgans centrals, regionals i locals. L'exercici del poder d'acord amb aquest segon criteri s'imputa a l'estat compost format pels òrgans centrals, autonòmics o locals. L'estat és la única persona que gaudeix de personalitat jurídica. D'aquesta manera, la sobirania és la propietat d'un conjunt de competències que es poden repartir entre diversos òrgans habilitats. El desenvolupament i aplicació de les diverses competències constitueix l'exercici de la sobirania.

III. Models d'institucionalització de l'exercici de la sobirania

Un cop fetes les precisions precedents podem plantejar-nos quins són els models teòrics d'institucionalització de l'exercici de la sobirania per una nació sense estat. Així, donarem un repàs, necessàriament breu, als grans models sobre els que plantejarem alguns dels principals problemes a debat. En el ben entés que són models possibles en el pla teòric, sense atendre els condicionaments fàctics que es puguin presentar. Es tracta de destacar certs models construïts a partir de l'enginyeria jurídica, no pas d'exposar-ne les seves possibles aptituds pràctiques que potser seria una tasca per experts politòlegs i economistes.

Bàsicament, podem destacar dos grans models d'acord amb l'exposició precedent. Un tipus segons el qual la titularitat i l'exercici de la sobirania corresponen a subjectes completament diferents i una altra modalitat en la qual es dona la coincidència d'ambdós. En conseqüència, per exercir la sobirania, adés se n'ha de ser el titular, adés cal disposar simplement d'una delegació del titular. En el primer cas, sembla condició indispensable el gaudir d'un estat propi. En el segon cas, cal que l'estat sigui descentralitzat, d'una forma més o menys intensa, el que comporta necessàriament que un estat hagi distribuït territorialment el seu poder. En realitat, ens movem entre dos pols. En un extrem es parteix de l'existència d'un nou estat reconegut internacionalment com a tal, amb plena sobirania i personalitat jurídica que li permet de contraure obligacions i responsabilitats internacionals. En l'altre, un estat ha decidit reestructurar-se internament i, a resultes d'aquesta reorganització, s'ha descentralitzat. D'aquesta manera, els models especulatius es trobaran entre *la independència i l'autonomia política*.

De tot el *ventall d'opcions* organitzatives que ens podem imaginar entre les dues posicions polars es pot predicar l'exercici de la sobirania. Així, fins i tot de *l'administració local i provincial*, es podria sostenir que, com a poders descentralitzats administrativament que són, exerciten la sobirania mitjançant llur organització. Aquestes administracions disposen d'un feix de facultats de poder de forma delegada. Igualment, les *entitats regionals* descentralitzades políticament i administrativa exerceixen el poder sobirà de l'Estat a través de les seves institucions, d'acord amb la distribució de competències establerta en la constitució i en els estatuts d'autonomia. El mateix ocorre en els *estats federals*, siguin esdevinguts per unió d'estats independents o per descentralització d'un altre estat; ja que els estats federats participen en l'exercici de la sobirania mitjançant els seus òrgans. Ultra això,

podem imaginar un reguitzell de casos que han estat contemplats per la doctrina com a estats de sobirania limitada o territoris amb un cert reconeixement de sobirania. Ens referim a la riquesa de solucions organitzatives, assatjades a l'àmbit internacional, per a resoldre situacions conflictives. Dins d'aquest camp podem considerar la figura dels microestats, dels estats neutrals, dels protectorats, d'altres fórmules multinacionals diferents a l'estat federal ja anticipat, dels territoris sotmesos a tutela o a mandat, dels quasi protectorats o protectorats financers. Dins d'aquest allau de fórmules organitzatives es fa difícil fer-ne una exposició clara i entenedora, bàsicament per la relació tant estreta que existeix entre el tipus teòric i la seva aplicació a un cas concret, que tot sovint posa de manifest una especificitat de problemes poc generalitzables. Amb tot, farem esment dels més distints d'una forma forçosament descriptiva i resumida. Així, després de tractar els estats amb autonomia política i els estats federals, passarem a exposar els *protectorats com a categoria general*, els *estats associats* a un altre, els *estats confederats* i finalment els *estats independents* que detenten la titularitat de la sobirania i, en conseqüència, els seus òrgans desplegaran el seu exercici.

L'afirmació que *qualsevol marge de decisió autònoma suposa un exercici de poder i, per tant, de sobirania*, ens pot deixar tranquils, però insatisfets. Això és així, perquè el grau de determinació administrativa o política pot ser molt diferent, malgrat que sempre que es doni un exercici d'unes facultats públiques de forma independent i exclusiva i ens trobem, per tant, davant d'un exercici de la sobirania. Al llarg de l'exposició ens em queixat de la imprecisió del terme de la sobirania i, en conseqüència, l'adonar-nos de la seva presència no implica res de nou, perquè el nostre interès no és tant per constatar l'existència d'una sobirania, com de l'efectiva realització del poder. El que ens interessa saber és el grau de lliure decisió que es disposa en cada model, un cop hem consensuat que tota possibilitat de decidir és una mostra de sobirania.

D'aquesta manera, no tots els òrgans i institucions exerceixen una mateixa qualitat de facultats ni aquestes tenen una rellevància similar entre sí. Tot és exercici de sobirania, però no tot exercici té el mateix pes i dimensió política efectiva o simbòlica.

Si això és així, i qualsevol exercici de poder és exercici de sobirania, quin són el sentit de les resolucions del Tribunal Constitucional que distingeixen entre sobirania i autonomia, les quals troben un ressó compartit per la majoria de la doctrina jurídica. Ara bé, d'aquesta manera es palesa l'apropiació de l'exercici de la sobirania pels òrgans i institucions centrals de l'estat, com si les entitats locals o regionals no formessin part de l'estat i com si

no exercissin llurs facultats i competències en nom d'aquest, de la mateixa manera que ho fan els altres òrgans i organismes que es qualifiquen de centrals. La qual cosa fa dubtar de la fortalesa de l'argumentació que distingeix en sobirania i autonomia. Ens tornem a trobar en problemes de caràcter nominalista i amb una càrrega política de fons que enverina tota discussió de caràcter lògic. Al meu entendre, darrere d'aquest debat fictici hi ha una *dobla confusió*:

Primerament, hi ha una *identificació de subjectes titulars* de la sobirania i de l'autonomia que no es pot donar entre ambdós conceptes, ja que quan existeix aquesta distinció és perquè tenim al davant estats plurinacionals. Així, quan ens referim a l'autonomia, aquesta és atribuïda a un subjecte diferent de quan parlem de sobirania. La titularitat de l'autonomia resideix en el territori subestatal, mentre que la titularitat de la sobirania té la seva seu en tot l'estat. En aquest sentit podem acceptar les paraules del Tribunal Constitucional. Ara bé, el nostre discurs es referia no a la titularitat de la sobirania, sinó al seu exercici, respecte el qual la meua posició continua inalterada i sense poder acceptar els raonaments del Tribunal. La sobirania l'exerceixen tots els poders de l'Estat, siguin del tipus que siguin, una altra cosa és la significació política i l'abast del poder exercit.

Segonament, es dona un *valor exagerat a l'exclusivitat com a caràcter específic de la sobirania*. Així, autonomia és diferent de sobirania perquè consenteix intervencions d'altri (dels poders centrals) sobre el mateix territori, mentre que la sobirania no permet en teoria interferències. Aquesta asseveració és inadmissible amb la creació i dotació de mitjans normatius propis a les Comunitats Europees. La cessió de competències de l'estat a les organitzacions internacionals ha estat qualificat sovint de cessió de sobirania, en el sentit de cessió de l'exercici de la sobirania. Es tracta, com deia, del cas de les institucions de la comunitat europea, les quals poden regular situacions que afectin directament als ciutadans, sense que els estats hi puguin interposar normes d'adaptació interna. La única manera de mantenir el principi de la sobirania estatal inalterat és a través de considerar que els estats poden recuperar de nou el control, fent ruta enrera de la unió europea, tot denunciant els tractats constitutius o les actes d'adhesió. Aquesta possibilitat teòrica és possible dialècticament, però molt em sembla que en el moment present s'ha ultrapassat el punt fàctic de no retorn. La construcció d'Europa es basa en els estats, però aquests individualment han perdut part de la seva capacitat de determini i es troben lligats per una política de consens que supera l'espai estatal. En aquest sentit, cal recordar les opinions de Gierke, Kelsen o Heller que, respecte dels estats federals, han entès que tots els poders exercits, els de la federació i els dels estats federats, són parcials.

Per tant, deixem la discussió autonomia versus sobirania i continuem centrats en el mode d'exercici d'aquesta darrera, tot entenent que el gaudiment d'un nivell d'autonomia supera la capacitat d'exercitar autònomament una part del poder estatal per derivació del titular.

a) la sobirania dels estats descentralitzats i federals.

Un cop acceptada la divisió o compartició entre diversos òrgans i institucions de l'exercici de la sobirania, convé que reflexionem sobre *l'entitat del poder descentralitzat*. És a dir, sobre el poder de decisió efectiu que detenten els que gaudeixen d'una part de la sobirania i ràpidament en adonarem que és una divisió força desigual.

L'anàlisi de l'autonomia concedida ha de partir de *l'estudi de les competències* assumides pels estatuts d'autonomia sobre les diferents matèries. Ara bé, la valoració del grau de decisió política no es pot fer solament sobre el paper. Almenys dues grans qüestions s'han de tenir en compte: la *naturalesa de la competència* i *els recursos materials* que l'acompanyen:

Respecte la naturalesa de la competència, convé comparar les competències assumides amb les excloses i analitzar les competències de contingut material o funcional exclusiu, és a dir, aquell feix de facultats que es poden desplegar sense la intervenció de cap altre poder. Les denominades competències "exclusives".

Així, d'una banda, l'Estat disposa de la competència sobre les forces armades, la banca, l'energia, la justícia, la moneda, els pesos i mesures,... i les comunitats autònomes sobre artesanía, turisme, sanitat, educació,... És clar que són de naturalesa diferent i d'implícacions polítiques diferents. El nucli dur de les competències el conserva l'estat central. El nus de facultats que fa reconoscible un estat (amb les matisacions històriques i internacionals que calgui fer) normalment són d'exclusiva competència de l'organització central de l'estat. Les competències reservades a l'estat comprenen les grans decisions sobre defensa militar, l'economia i les relacions internacionals, camps que cada cop s'internacionalitzen més amb la consegüent pèrdua de capacitat de decisió única d'un estat.

D'altra banda, malgrat l'enunciat dels estatuts d'autonomia, les competències exclusives no existeixen segons una reiterada doctrina del Tribunal Constitucional, ja que no existeix cap competència que es pugui desplegar sense un mínima interferència estatal. Les competències "pròpies" tot sovint ho són "sense perjudici" de les competències estatals sectorials. Però, a més a més, per aquelles en les que constitucionalment no existeix una

referència expressa resulten afectades indirectament per les anomenades competències estatals horitzontals (economia, relacions internacionals,...). Ultra això, l'exercici de les competències dependrà de l'actuació del legislador i govern central que poden a la pràctica anar recuperant competències cedides mercès a una regulació bàsica molt detallada, o per la cessió de competències pròpies de les comunitats autònomes a les institucions europees (de forma que s'ha desapoderat de competències als poders subcentrals en favor de les comunitats europees, tot mantenint una participació única i exclusiva estatal o central. I encara, cal insistir en el paper d'interpret del Tribunal Constitucional el qual pot fonamentar definitivament la incompetència dels poders autònomic sobre determinades matèries i atorgar la facultat discutida al poder central.

Respecte el finançament, s'ha d'investigar la suficiència financera per tal de portar a cap les competències pròpies, ja que sense recursos materials les competències es tornen buides, ja que la decisió retorna a aquell que efectivament reparteix els recursos financers. Igualment, cal detallar el nivell de lliure disposició dels recursos assignats, ja que podria succeir que expressament o tàcita fossin condicionats o vinculats a comeses específiques.

No dispo del temps i de les pàgines per a poder desenvolupar aquestes darreres idees, a fi de demostrar el meu pessimisme i escepticisme sobre un pretés exercici de la sobirania (en termes polítics) en les condicions actuals. Certament, jurídicament és pot demostrar l'existència de camps en els quals les comunitats autònomes decideixen. Ara bé, la importància i l'exclusivitat d'aquestes decisions em sembla molt i molt migrada.

En el fons, tampoc no hi ha àmbits o sectors materials exclusius en els *estats federals*, ja que la competència decissòria, la competència de les competències és de la federació. Es acceptada la preeminència del dret federal sobre el drets dels estats federats. S'admet una jurisdicció central i una alta inspecció que controlen i supervisen les activitats dels estats federats. No es tracta sinó de l'exercici de facultats parcials del poder.

Per tant, les possibilitats no són gaire més optimistes en la perspectiva d'un Estat federal. En el sentit que la *veritable sobirania* la detenta qui decideix la distribució de competències, no els qui de forma delegada o transferida exerceixen unes facultats en uns camps acotats. La sobirania efectiva l'exerceix *qui és competent per a repartir les competències*. Qui té la competència de les competències és, en realitat, la seu de la sobirania, la qual s'exercirà en nom del poble, el seu titular.

El domini sobre la competència de les competències resideix en les institucions federals i no en els estats federats, els qual teòricament han decidit llurs competències en les

respectives constitucions. S'accepta la supremacia de les lleis federals sobre les estatals, de forma que aquests no poden oposar la seva competència. Els problemes que he apuntat abans sobre la naturalesa de les competències i el finançament es repeteixen sense cap variació, de forma que no necessàriament un estat federal consenteix més autonomia als estats federats que si aquests fossin autonomies regionals. El nom no fa a la cosa. És més en els estats federals es parteix del principi de l'equiparació entre les parts, de forma que els estats federats han de ser tractats com a iguals, sense diferències qualitatives. Aquesta característica no es dóna en els estats no totalment descentralitzats o que preveuen diferents continguts competencials dels ens subcentrals. De forma que poden existir regions o nacionalitats que gaudeixin d'una autonomia molt superior a la d'altres estats federats. Això, es pot fer molt evident quan ens referim a les competències que tenen una càrrega simbòlica més palesa: cultura, educació, llengua... Amb tot no s'entenguin aquestes darreres afirmacions com un elogi a l'estat regional o autonòmic, però no convé enmirallar-se en el discurs federal que pot ser un miratge, si no va acompanyat d'un cúmul de competències important en qualitat, d'un respecte efectiu de les competències dels estats federats i d'un finançament adequat, per la qual cosa no s'ha de passar necessàriament pel sedàs federal. Vull que sigui clar que l'exercici de les competències no depén tant de la denominació del sistema com del contingut efectiu del poder i del finançament que se li acompanya o que li pertany.

Amb tot, cal reconèixer que els estats federals, sí efectivament ho són, consenteixen un major protagonisme polític als estats federats que el que permet un estat basat en autonomies territorials, ja que aquests disposen d'autonomia constitucional (redacten els seus estatuts d'autonomia sense cap injerència del poder central) i participen a la reforma de la constitució com a poder constituent (no solament com a iniciadors d'un debat que pot en el curs de la discussió portar a aprovar un text contrari a les pretensions dels iniciadors que no controlen el procés) i a les institucions centrals amb nom propi (el senat representa els estats federats, ja que aquests n'envien uns delegats). Si convenim que aquestes són les característiques del model federal, el sistema espanyol actualment vigent no es pot federalitzar sense modificar la constitució. Ara bé, el problema no és la federalització, sinó assolir un major poder de decisió. I per això, potser només convé interpretar aquesta constitució en un sentit molt més favorable a l'autonomia de les nacionalitats històriques.

b) Estats semi sobirans i sobirans

b) Estats semi sobirans i sobirans

Finalment, resten altres fórmules més senzilles, en tant que prescindeixen en major o menor grau de la complexitat d'un aparell estatal superior. En no estar dins de l'estructura estatal es poden tractar de forma aïllada, tot evitant interferències institucionals que fan més complexa l'explicació. És el que succeeix quan apareix la coincidència entre el titular de la sobirania i aquell que l'exercita. Em refereixo als models aportats per la casuística internacional i que comprenen els diversos graus i nivells de relació d'un territori o estat associat amb un estat protector, fins l'establiment d'un nou estat propi segregat d'un de preexistent. La qualificació del primer grup entre els estats sobirans, quasi sobirans o de sobirania limitada és una discussió erma, ja que convé analitzar els lligams efectius sense perdre's per una qüestió nominalista. En realitat, quan es definien les facultats que pot desplegar un subjecte sobirà, s'acudia a les funcions que l'estat desplegava en un moment determinat. Diversos autors han destacat la impossibilitat d'enumerar la llista completa de drets i facultats que ha de reunir un estat per no perdre el caràcter de sobirà. Les variacions materials són massa abundants i massa subtils les transicions per traçar amb seguretat les línees que separen entre un estat considerat sobirà i un estat que no ho és (H. Kelsen). Tota separació i enumeració pot resultar fàcilment controvertible i força arbitrària. L'activitat que ha de menester el poder de l'Estat per ser sobirà és una qüestió que no es pot contestar segons G. Jellinek.

Aquests models normalment comporten el previ exercici del dret a l'autodeterminació en el seu sentit més fort de l'expressió i l'apertura de la teoria sobre la successió d'estats. Així, cal estudiar quin és el supòsit inicial (convé establir si estem davant d'una annexió total o parcial d'un territori o estat, si es tracta d'un desmembrament, si és l'absorció o fusió de varis estats, si es tracta de la divisió, escissió o fraccionament, si és una emancipació o separació, etc.) i el model resultant (amb el nou sistema de relacions entre els estats o territoris afectats i entre aquests i la comunitat internacional: efectes sobre la nacionalitat, els béns estatals, el deute públic, els actes compromesos i les responsabilitats concretes, ...). José A. de Obieta va descriure les condicions de creació de nous estats en l'actual marc internacional. Entre aquestes va distingir: la qualitat de ser una minoria dins d'un estat, és a dir, gaudir de la consideració de poble i de nació sense estat; la necessitat de continuïtat geogràfica (que no significa continuïtat per terra) i la voluntat majoritària de la població.

A continuació, desenvoluparem alguns models de forma succinta i a títol d'exemple.

El *protectorat* s'estableix per tractat internacional, les relacions internacionals les assumeix l'estat protector, però es reconeix certa personalitat al protegit. Els ciutadans del protectorat no gaudeixen de la nacionalitat de l'Estat protector. el tractat estableix les relacions entre protector i protegit, que normalment inclouen la presència de tropes i el sistema judicial de l'Estat protector (exemple la relació Marroc-França prèvia a la descolonització). S'han admés el dret d'injerència per qüestions econòmiques i militars en alguns casos de quasi protectorat. Es tracta d'una posició molt feble i transitòria.

L'*Estat associat* és una forma de reestructuració d'un estat, ja que no atorga noves personalitats jurídiques en el si de la comunitat internacional. Es tracta d'una modalitat que suposa la secessió d'un poble de l'estat al que pertany per, un cop segregat, unir-s'hi novament mitjançant un tractat voluntari i bilateral. Les fases del procés són la secessió, la petició d'associació i la signatura del tractat bilateral sense que augmenti el nombre de subjectes de dret internacional. Com tot model intermedi rep les tensions de convertir-se en un nou estat o de pactar una associació que atorga unes competències migrades. Aquest estadi no té els desavantatges de crear nous estats a nivell internacional, ni deteriora tan l'estat del que prové i al qual s'associa en unes condicions diferents i que se suposa que són millors de les que gaudiria sota una fórmula autonòmica. Es tracta d'una renegociació dels nivells d'autogovern. El model d'Estat associat va ser assatjat en la unió entre Suècia i Noruega i és el que actualment es contempla en relació amb l'estat de Puerto Rico. Igualment, va ser plantejat per a resoldre el contenciós del Quebec al Canadà. En el meu parer, l'Estat associat actualment tindria més sentit en relació a la comunitat europea, que respecte d'un dels estats que forma la comunitat, ja que aquests van perdent contínuament competències en favor de les Comunitats europees. L'acceptació per part de la comunitat europea i de l'estat implicat és un debat sobre les possibilitats pràctiques del model que ens allunya de la presentació de fórmules.

L'*estat confederat* planteja els mateixos problemes de segregació de l'estat associat amb l'aggravant que la separació és més radical, ja que l'estat associat comparteix un mínim més elevat de funcions amb l'estat al que torana a estar unit. La confederació és formada per estats independents, associats lliurement per assolir uns fins comuns (normalment la defensa exterior, la independència interna i externa o el manteniment de la pau entre els membres de la confederació). Tot sovint, la confederació no disposa d'una personalitat internacional diferenciada o desenvolupada per a tots els supòsits de la vida supraestatal. La confederació

és un pacte internacional entre estats i les relacions derivades de la confederació revesteixen les característiques internacionals (exemples clàssics EUA 1778-1787, confederació helvètica 1815-1848 o la confederació germànica 1815-1866 i potser la CEI). Existeixen uns òrgans confederals comuns poc desenvolupats que no es poden equiparar als que podríem reconèixer com una organització estatal unitària. La Unió és dels estats i no dels individus de cada estat. La participació dels estats membres en la formació de l'autoritat confederal és en peu d'igualtat i per regles d'unanimitat.

La creació d'un nou estat europeu presenta les dificultats pràctiques apuntades del models anteriors, a les que s'afegeix la separació de la comunitat europea, per a continuació demanar-ne l'ingrés, si es considera oportú. És el cas en el qual l'aplicació de les tècniques internacionals de successió d'estats és més necessària, a fi d'assegurar els interessos presents en tot procés de separació. Actualment, a Europa, però fora del marc de la comunitat europea, han nascut nous estats com a producte de la pèrdua de *la guerra freda* per part de la Unió Soviètica (de la mateixa manera que es va recomposar Europa després de la I Guerra Mundial amb la desmembració de l'imperi austro-hongarès). Així, han reixit les aspiracions estatalistes de lituans, estonians i letons; com sembla que es concretarà ben aviat respecte d'eslovens i croats; sense que puguin descurar-se els possibles aconteixements de la CEI que en realitat constitueixen ja nous estats independents com els seu nom indica. Abans però d'aquests darrers esdeveniments, Noruega es va separar de Suècia i Islàndia de Dinamarca sense que es produís un davassall de sang, tot convertint-se en nous estats europeus independents.

IV. Consideracions finals

En conclusió hi ha dos grans models per a institucionalitzar l'exercici de la soberania: mitjançant la constitució d'un estat propi i per descentralització política d'un estat ja existent.

Probablement, l'exercici sobirà serà més parcial en el segon cas que el primer, ja que la compartició del poder passa per distribuir decisions entre l'estat central i els ens subestats, amb l'aggravant que el centre reuneix facultats de coordinació i de control sobre els ens subestats pel cap baix, la qual cosa de per sí disminueix les possibles opcions polítiques dels ens subestats. A més, s'ha d'afegir que el considerat nucli dur del poder es manté aferrat sempre a l'estat central que és precisament el que permet qualificar-lo com a tal, tot representant les essències de l'estat, aquelles facultats que s'identifiquen amb

l'existència d'un estat. Qui detenta la competència de les competències sembla que efectivament sigui el sobirà.

No és segur però el naixement d'un nou estat amb ple reconeixement internacional o amb certes limitacions signifiqui la plena sobirania política. donat que les condicions o limitacions que s'imposin en la successió d'estats poden convertir el nou estat en una *província romana* o en un *estat satel·lit*. El model aplicable serà un resultat de les forces i dels interessos de caràcter intern i internacional, els quals no pertanyen a l'àmbit del dret.

Els estats reconeguts a nivell internacional es qualifiquen com a sobirans, perquè aquests posseeixen la capacitat de relacionar-se, obligar-se i responsabilitzar-se davant de la comunitat internacional. Aquests mateixos estats són considerats sobirans també a nivell intern perquè detenten el poder de distribució de les competències repartides internament. Per tant, l'exercici de la sobirania pot fer-se teòricament mitjançant l'exercici de l'autonomia, però l'exercici de la sobirania efectiva, tal i com s'entén mundialment només es pot realitzar a través de la dotació d'un estat propi, el qual la comunitat internacional vulgui reconèixer i li apliqui les tècniques de successió d'estats, si prové de la separació d'un altre estat. Amb tot, no es pot oblidar que els estats malden en un procés de desapoderament i és probable que la sacralització de certs principis es relativitzi d'acord amb la creixent força de les noves tendències internacionals i locals. En definitiva, convé fer-hi ulteriors reflexions, ja que la tradició i fortlesa dels estats existents no ha caducat. De tota manera, les tensions internacionals apunten en la direcció d'acotar i assumir més camps del nucli dur estatal en favor de les organitzacions internacionals, mentre que a nivell intern es nega el nucli simbòlic que vertebrava el poder unitari "nacional".

INTEGRACIÓ ECONÓMICA I SOBIRANIA POLÍTICA

Quin significat pot tenir parlar de sobirania política en el marc d'un procés d'integració econòmica? Voldria plantejar la pregunta desde la perspectiva de Catalunya. Hi ha força elements que indiquen que els catalans (o almenys una gran part dels catalans) aspirem al mateix temps a disposar d'un més gran marge de sobirania política (o hem de dir senzillament que aspirem a la sobirania política?) i a formar part d'un espai integrat econòmicament (aquest espai a vegades es defineix com el món sencer en la mesura que reconeixem que les variables econòmiques s'han d'interpretar cada vegada més en clau mundial i que és clar que no volem quedar al marge).

Concretant una mica el que crec observar; els catalans volem recuperar/aconseguir sobirania política i això vol dir que aspirem a la nostra emancipació política respecte de la unitat política espanyola de la que actualment depenem. I per altra banda els catalans volem formar part de la comunitat econòmica mundial cosa que en aquest moment es concreta en la nostra pertinença a la CEE. El que fa les coses més complexes és que la CEE no és simplement una comunitat econòmica sino que és també i cada vegada més una comunitat política. Un espai on s'exerceix la sobirania la qual cosa afectarà doncs també al marge de sobirania pròpia.

En el moment en que ens trobem del desenvolupament de la història mundial la sobirania política l'exerceixen els estats. I l'exerceixen dins d'unes fronteres polítiques que han estat dibuixades després d'una conquesta. El poder polític exercit damunt del territori conquerit (a vegades per la violència, moltes vegades sense) pot arribar a conformar una nació i així tenim una nació-estat que es un fenomen que apareix en l'anàlisi històrica i política com una realitat creadora del que podriem anomenar (emprant la terminologia de la teoria econòmica) d'equilibri.

Ens cal definir que és el que entenem per nació. L'historiador E. Hobsbawm ens recomana ser agnòstics perquè és difícil trobar una definició adequada a les diferents realitats que volem explicar. La definició objectiva segons la qual una nació és una comunitat estable de llengua, territori, vida econòmica i psicologia manifestada en una comunitat de cultura ens

serveix per a reconèixer l'existència de nacions que no disposen del seu propi estat sino que estan dins d'una unitat política que les desborda o que tenen el seu territori dividit en diferents estats. Nacions on la sobirania política no l'exerceix la pròpia comunitat sino algu extern. I aixó provoca una situació de desequilibri (continuant amb la terminologia econòmica)

La definició subjectiva segons la qual un grup que sigui suficientment nombrós (quan nombros es suficient?) i que en tingui la voluntat pot constituir-se en nació no ens serveix d'una manera absoluta pero si que ens ajuda. Calen unes condicions definides objectivament i cal la voluntat de ser-ho. Ens és útil d'acceptar com a criteri funcional que sempre que un grup suficientment gran de persones es veuen a elles mateixes com a membres d'una nació han de ser tractats com a tal.

LA INTEGRACIO ECONOMICA EUROPEA

De fet en la història moderna la constitució dels estats-nació ha tingut el seu origen, (la seva causa, el seu fonament) en un procés d'integració econòmica. L'existència d'un mercat unificat, un espai geogràfic pel que poden circular sense traves les mercaderies, les persones i el capital en el que funciona un únic sistema de formació de preus ajudat per l'existència d'una moneda única i d'una autoritat econòmica. Un espai en el que es realitza una estratègia unificada de creixement econòmic; és a dir un marc definit en el que es dona el procés d'acumulació que vol dir la possibilitat de transformar l'estalvi en inversió. El que suposa també una política de distribució de la renda és a dir una política de preus del diner i del treball així com una política fiscal. Tot aixó que defineix un estat és el que s'està proposant com a objectius (en part ja aconseguits) la comunitat europea.

Explicitant força vegades la voluntat d'aconseguir una unitat política encara que aixó signifiqui una limitació de la sobirania dels estats membres.

Desde el seu inici la construcció del territori dels països d'Europa occidental com una unitat econòmica va transcendir les necessitats de la reconstrucció després de la segona guerra mundial. En els primers

moments l'element polític s'enunciava com la voluntat de reconciliació que posés fi a l'amenaça de guerres entre països que tenien la història en comú i volien tenir també un destí comú. No és per casualitat que es comença per la Comunitat del Carbó i de l'Acer les matèries primeres de la indústria militar. Posar en comú un elements tant sensibles és un pas important de cara a establir "els fonaments d'una unió cada vegada més estreta entre els pobles europeus".

Recordem que aquest procés no té un origen estrictament europeu sino que es dona en un marc més ample que ja ens fa veure com el fenomen de la integració econòmica és mundial. Les velles aspiracions de la unificació europea (el paper de la voluntat!) van trobar una oportunitat positiva en el Programa de Reconstrucció Europea (l'anomenat pla Marshall). Les ajudes que venien dels EUA van ser assignades a través i sota la direcció de la Organització per la Cooperació Econòmica Europea creada per a rebre d'una manera organitzada la forta quantitat d'inversió que arribava en forma de béns de capital, energia i primeres matèries que havien de servir per a recuperar l'estructura productiva europea. Passos cap a la unificació econòmica, passos cap a l'establiment d'una unitat que camina en el sentit que havien caminat el segle passat els estats-nació? Hi podem trobar inclús un dels elements psicològics que serveixen també per a explicar l'existència del sentiment nacional; l'enemic exterior. Efectivament l'ajuda financera nordamericana està a l'origen d'un sentiment europeu antinordamericà (que no es troba en països que van prescindir de l'ajuda tant de la civil com de la militar com van ser Suècia i Suïssa)

Des d'aleshores els passos en la unificació econòmica dels països de l'Europa occidental han estat molt importants tant pel que fa a l'extensió i a la intensitat dels lligams que s'han anat establint com pels canvis qualitatius que aquests llaços han provocat i segueixen provocant en les relacions entre els països membres de la comunitat i entre aquests i la resta del món.

El que és significatiu per a la nostra reflexió és que l'èxit (amb totes les matitzacions que cal fer) del procés d'unificació europea està posant en qüestió el paper que han de jugar els tradicionals estats. La discussió és tant més complicada com més fort és l'aparell d'estat existent. Una part de l'explicació de la facilitat amb que els alemanys accepten la substitució

d'una autoritat política germànica per una autoritat europea és que el final de la guerra va significar per a ells el final no només de l'autoritat nazi sino també en gran mesura la desaparició definitiva del model prussià. La reconstrucció econòmica i cultural es va fer des de la societat civil i molt menys des de les instàncies administratives. El cas francès seria l'oposat .

Si la CE posa en comú la defensa i la diplomàcia. Si disposa d'una política industrial unificada, si fa passos significatius en l'elaboració unificada de la política monetària, si el procés culmina en el funcionament d'un mercat amb una moneda única. ¿Que queda de la sobirania de cada un dels estats? Queda menys, pero encara queda. Els estats serveixen avui per a organitzar la competició econòmica; han d'organitzar les condicions favorables per a que els individus i les empreses es desenvolupin en condicions òptimes per a poder competir (dins del país, dins d'Europa, en el món). No oblidem que la competència jugada en el marc d'un mercat lliure de traves administratives és la regla que il·lustra la filosofia de la construcció europea. Si ens ho creiem i si al mateix temps veiem que la desaparició dels vells estats no és imminent el que hem de fer és pensar en la seva transformació. Per a adequar-los al moment. Que és canviant.

Podem imaginar l'evolució dels aparells d'estat europeus en el sentit d'anar-se debilitant, transformant-se en uns "estats tous" que van cedint competències a l'aparell europeu. Caldrà pensar però que aquest aparell europeu no pot ser una còpia del que han estat els estats tradicionals .

I nosaltres els catalans? de sempre que hem manifestat la nostra vocació europea. De fet un dels greuges que feiem al estat espanyol es que va impedir, dificultar, en tot cas retardar molt massa la nostra plena incorporació a Europa. Volem ser-hi però amb el nostre propi aparell d'estat. De manera que reivindiquem per a nosaltres un d'aquests "estats tous" (o estats amb e minúscula). Que sigui el qui organitzi la nostra competició en la cursa econòmica. I el que representi la nostra voluntat en l'organització de la cultura.

Es tracta de veure com es situa dins d'un marc econòmic cada vegada més integrat una economia oberta com ho és la catalana.

Oberta com correspon a la dimensió relativament petita i a la pobra dotació en recursos naturals que ens fa dependre de l'exterior per a obtenir les primeres materies necessàries per al funcionament de la indústria. I oberta també perquè en la mesura que la indústria es desenvolupa crea un volum de producció que no pot ser absorbit pel mercat interior. Per això la vocació exportadora de Catalunya encara que tantes vegades frustrada. Frustració que ha portat a adoptar postures proteccionistes respecte del mercat espanyol.

En aquests moments Catalunya compra a l'exterior per un valor que supera la meitat del seu producte (53% del PIB) i ven una quantitat que és més petita però que s'hi acostava (41% del PIB). Gairebé la meitat de la inversió es fa amb capital que ve de fora el que vol dir que som considerats atractius per l'estalvi espanyol i estranger però que perdem control de la nostra base econòmica. (vegeu J. Ros Hombravella Catalunya: una economia decadent?)

Com relacionarem la nostra realitat d'economia integrada en la europea (i mundial), la nostra tradició anarco-liberal que ens ha fet descuidar la construcció d'un aparell d'estat, l'aparició i consolidació d'una administració europea cada vegada més important, la nostra pertinença a l'estat espanyol, amb la possibilitat de refer la llista dels estats que es disposen a jugar en el mercat mundial en aquest final de segle?

Muriel Casals

Els costos de l'exercici de la sobirania

LA CONVIVENCIA I EL CLIMA SOCIAL

Els altres catalans, encara?

Viceng Villatoro

Si ens mirem els esdeveniments que han passat a l'Europa central i de l'Est en els últims mesos, no és estrany -per distància i diferència que hi volguem posar- que les paraules sobirania i convivència ens apareguin involucrades en un mateix discurs. Totes dues són paraules positives, engreixadores. Però en segons quines circumstàncies poden aparèixer o poden ser presentades com a enfrontades o fins i tot incompatibles. Com si l'exercici de la sobirania es pagués amb moneda de convivència o, és igual, la salvaguarda de la convivència exigís com a preatge la renúncia a la sobirania. Trobaríem en les noves situacions creades a l'Europa central i de l'Est exemples per il·lustrar qualsevol teoria i per polemitzar una estora. En tot cas el que és cert és que en alguns casos, per les raons que sigui, les dues paraules s'han vist efectivament oposades i s'ha pogut presentar a la sobirania una factura, en ocasions caríssima, de convivència pacífica. Les causes les podríem discutir. Els efectes, malaunadament, són indiscutibles.

De fet, l'equació en la que es relacionen sobirania i convivència, va vinculada d'una manera inevitable al que, per mi, és el debat central a tots els països d'Europa, i ho serà encara més en el futur i que és el de les relacions entre les majories i les minories. Hi ha conflicte, hi ha per tant ruptura de la convivència, quan no existeix un bon sistema d'articulació de minoria i majoria, quan una de les dues considera insostenible la seva situació. Hi ha conflicte, evidentment, quan la majoria pretén reduir a la minoria a una situació inacceptable, en el que no es reconeixen els seus drets individuals i col·lectius, i en el qual es sotmet a la voluntat uniformitzadora de la majoria. Però hi ha conflicte també -i d'aquest se'n parla menys- quan s'exerceix implícitament una dictadura de la minoria, quan

(CONTINUA)

El nacionalisme és una ideologia que defensa la supremacia de la nació i la seva independència, i que defensa la unitat política i cultural d'un poble. El nacionalisme és una ideologia que defensa la supremacia de la nació i la seva independència, i que defensa la unitat política i cultural d'un poble.

2.1. Conceptes de nació

Per tant, qualsevol país, qualsevol projecte nacional, qualsevol nacionalisme, si vol assolir d'una manera positiva l'equilibri entre sobirania i supervivència, si vol assolir els dos termes i no renunciar a un o a favor de l'altre, ha de assolir també satisfactoriament la relació entre majories i minories, ha d'arribar a una situació en la que sigui indiscutible el dret a decidir de les majories, però també indiscutible el dret de les minories. I cal reconèixer que no tots els nacionalismes, no totes les idees de nació, són dotades d'una manera comblant per aconseguir aquesta difícil tasca política. Hi ha una concepció de la nació de caràcter ètnic, en la que l'ideari nacional seria un producte fatal i ineluctable de la sang i la història, una mena de geni nacional imprescriptible i etern, que suportaria valentment la prebàndia de la minoria. Quan la idea d'Estat nacional es veu lligada a aquesta d'última concepció de nació, quan hi ha una voluntat d'equivalència entre Estat i nació i aquesta s'entén des d'aquest prisma ètnic, l'existència de la minoria -de fet inevitablement d'una altra nació- es problemàtica. En l'aplicació d'aquesta idea d'Estat nacional port a una nació sangüínea s'han fet les besties més terribles -a Europa i també en el procés descolonitzador del Tercer Món- contra la minoria sobeïra i volent, des de la deportació a l'extermini. Aquests nacionalismes bol·loren malament la convivència entre grups diferents en un mateix territori i tendeixen a anul·lar la minoria, sigui per assimilació a la majoria, sigui per pura desaparició física. Si la nació és escrita a la sang la idea d'un estat per una nació pot tenir derivacions perilloses.

Però hi ha una altra concepció possible de la nació en la que és més fàcil articular una relació plausible entre majories i minories, i és la nació com a pacte, la nació com a adhesió voluntària lligada amb una concepció territorial i no pas ètnica. La nació en la que els individus que conviuen en un mateix territori pacten una vida en comú i es moren polítics i socialment amb un mateix, per tant, amb una mateixa ideologia i projecte de futur. És una nació que fa el seu denominador comú considerat significatiu. Aquesta nació com a pluralitat permanent d'individus pot ser també un pacte -Estat per pacte- entre comunitats que tenen trets diferents però que s'assenten lliurement sota una mateixa paraigües institucional i noten una mateixa identitat nacional. Aquesta nació voluntària i pactada, territorial i no ètnica, és més viable, té millors condicions per articular una bona relació entre majories i minories, perquè el seu pacte fundacional pot ser prouament obert i flexible, perquè i quan el pacte comporta l'acceptació per tots de trets i valors valors del seu en les que es portin a terme.

2.2. L'evolució del nacionalisme

El nacionalisme que el nacionalisme català s'ha situat, i amb el qual hi ha un pacte de guerra, en aquesta guerra civil, que desenvolupa en els

(CONTINUA)

questió de les majories i les minories: que no hi haguessin regordissos ni minories, que hi hagués un tot únic o que s'hi arribés amb l'esperança d'arribar-hi a tercers abastables. Jo crec que a sobre d'això se pot arribar a dir en veu alta una cosa que es viuria en veu baixa i que calia en treballar el discurs públic, i és que el projecte d'integració ha estat un globalment. Altra, no vull dir que no hi hagi hagut integració que n'hi ha hagut i altra, gràcies a que aquesta ha estat una societat flexible, no gens homogènia i amb oportunitats de tota mena per a molta gent. Tampoc val dir que el front global del projecte integrador era hagut situat en una perspectiva dramàtica, de tensions permanentes, d'enfrontament eternals. A Catalunya, hi ha hagut i hi ha convivència, però no ha triomfat el projecte de la integració. Vull dir amb això que la societat catalana actual no és una societat homogènia en els trets culturals i socials que definiran una col·lectivitat, sinó una societat amb a més a més i sobretot hi per això en pot parlar de fraccions de la integració- sense un horitzó d'homogeneïtat visible. Qualsevol enquesta sobre qualsevol cosa era dibuixada d'una manera que no es pot deixar de veure aquesta Catalunya dual que s'enfronta, però difereix i no cal un pessimisme especial per imaginar que això se canviarà d'una manera absoluta en moltíssim temps. Els ritmes del projecte integrador no fan capçar que es produïxi una sobtada acceleració. Hi ha convivència, és cert. Però és una convivència nascuda no de l'homogeneïtat sinó de la trobada espontània d'un punt d'equilibri que per mantenir-se exigia que certes tensions siguin baixes, que certes ritmes siguin inaccelerables que certes tendències siguin inevitables. Per tots costats. No ha estat d'haver-hi una situació de majories i minories. Simplement, majories i minories s'han instal·lat en un punt d'equilibri estàtic i fràgil, que provoca una certa grau d'insatisfacció a totes les bandes, però que ha resultat acceptable com a tal menor, amb una resignació que -a través de la persistència del miratge de la integració- quedava alimentada per la convicció que el temps jugava a favor i que en l'horitzó hi havia una desaparició de les fractures internes que suplantava aquesta fase de prudències obligatòries per mantenir l'equilibri. Una convicció que, personalment, em sembla il·lusoria.

Per tant, hem notat vivint molts anys fent veure que teníem solucionat un problema que no teníem solucionat. Fent veure que no ens havíem de plantejar les relacions entre majories i minories -i per tant, recordeu, la necessitat de fer rimar sobirania amb convivència- perquè ben aviat, si no ara mateix, aquí no hi ha majories ni minories. Afortunadament, no hem tingut cap esclat de conflictivitat que ens hagi obligat a plantejar-ho de sobte i amb urgència. Però si hi reflexionem des d'una perspectiva de present i de futur, si hi afegim la constatació que arriben ara noves onades migratòries potser no tant impressionants quantitativament, però amb grau de diferència cultural i de mentalitat molt més grans -com la immigració africana o magrebina- ens adonem que el tema de les minories és també el nostre tema. I no ens ha de fer vergonya: serà, n'estic convençut, el tema de tothom en aquesta anys noranta. De Croàcia i de Lituània, si es vol però també de França, d'Alemanya i fins i tot d'Espanya. En unes mesures o altres, tothom tindrà al seu interior minories importants -dos milions de musulmans a França, posem per cas- i s'haurà de plantejar unes regles del joc adequades. I estic convençut que en aquesta dècada es plantejaran -i de fet ja es plantegen- opcions democràtiques i obertes d'articulació de les minories i opcions tancades i exclouents, i que aquella doble tradició del nacionalisme -o ètnic o pluriètnic- serà la que marcarà la diferència entre les opcions plausibles i les moralment i políticament inacceptables.

(CONTINUA)

Després de la integració, què?

Davant d'aquesta realitat, si s'accepta el diagnòstic del fracàs relatiu del projecte d'integració, es poden prendre actituds pràctiques molt diverses. Una, en nom de la convivència, provar d'instal·lar-se indefinidament en aquest punt d'equilibri inestable, al preu de no tirar ni deixar-se tirar en cap direcció, d'evitar el debat incòmode i de mantenir zones de tabú en l'anàlisi i la discussió de la realitat del país. Seria, considerant sobirania i convivència incompatibles, buscar aquell grau de sobirania que no posés en perill la convivència i resignar-se per totes les parts a un statu quo en el que la màxima prioritat és evitar el risc d'enfrontament, al preu que sigui. L'inconvenient d'aquesta opció -sense el consol d'un herítz de canvi profund de les circumstàncies, i amb l'herítz alternatiu d'una cristallització de les dualitats- és que la capacitat de resignació per totes bandes tendirà a decaure i l'equilibri serà cada vegada més fràgil. Un statu quo que pot resultar resignadament acceptable com a provisional potser no ho seria tant com a definitiu i fixe.

Una altra opció, acceptant aquest diagnòstic, és invertir l'ordre dels termes i considerar que el projecte d'integració esdevindria viable si es disposés de la totalitat del poder polític d'un Estat. En altres paraules, pensar no que l'heterogeneïtat de la població dificulta l'assoliment d'un Estat sinó, amb l'ordre canviat, pensar que tenir un Estat aconseguiria l'homogeneïtat forçada d'aquesta població. Exercim la sobirania i ja vouram com després no tenim problemes de convivència. Francament, aquesta em semblaria una proposta fal·laç. En primer lloc, perquè els qui tenen Estat també tenen plantejat el problema de les minories i a França, per exemple, no se'l planteja com un problema tant sols de benestar social, sinó com un problema d'adscripció nacional, és a dir, de la mateixa família que el nostre. Es port que la utilització dels mecanismes de l'Estat pot aconseguir l'homogeneïtat de les poblacions, però no sé fins a quin punt és desitjable que ho faci. Perquè del que es tracta no és d'aconseguir una solució que contempli les aspiracions de la majoria, sinó que faci compatibles aquestes aspiracions amb els drets de les minories i amb els drets individuals. L'homogeneïtat com a final d'un procés d'integració voluntària era un objectiu plausible, tot i que em sembla massa ambiciós. L'homogeneïtat, en la direcció que sigui, com a final d'un procés de acord no estaria ni en la línia de la tradició catalana d'un nacionalisme del pacte voluntari ni en el món del que resulta democràticament acceptable.

Un país amb majories i minories

Potser davant d'aquesta nova constatació, davant de la constatació que han cristallitzat en el país dues grans col·lectivitats amb fronteres flexibles i difuses, diferents però no enfrontades, i de unes quantes col·lectivitats més petites però més diferenciades d'immigrants que arriben d'altres Estats i continents, hauríem d'avançar en el disseny d'una nova concepció del país menys fictícia, més ajustada a la realitat i per tant més capaç d'operar damunt d'ella. I probablement aquesta nova concepció exigirà com a primer pas assumir l'existència a Catalunya de majories i minories i la perspectiva de perpetuar-ne indefinidament unes i altres en el temps. I a partir d'aquí,

(CONTINUA)

PAGINA: 7

països de cultura catalana, culturalment, no podria dir-se que s'ha integrat-se, sinó acceptar unes regles del joc democràtic, una ciutadania catalana i una base mínima d'identificació de la nació com és el coneixement de la llengua i el seu ús social hegemònic, mentre es manté el costat lliurement tot un sistema propi i diferenciador de referències, de costums i d'hàbits culturals. Pot ser una solució. Poden haver-ne hi d'altres. En tot cas, el que em sembla és que en una fase o altra s'hem de començar a parlar, o a tornar a parlar, sense gaires embuts i amb l'experiència d'una quantitat anys en els que el procés d'integració no ha demostrat la seva capacitat de resoldre integralment el problema. Ens hem enlluernat, en ocasions, per l'occepsió i no hem volgut ficar-nos en la realitat. I la realitat és que als anys varenta encara hi ha una versió a fer d'aquella fita que van ser els altres catalans d'en Candel. Perquè encara avui, com als anys varenta, la cohesió del país i l'ensai d'una alleança immigratòria enorme i arribada a un país amb la capacitat integradora diluïda és la clau per fer compatibles dues coses tant dubitables com la convivència i l'exercici de la sobirania.

(FI)

PLURINACIONALITAT, AUTODETERMINACIO,
SOBIRANIA, FEDERALISME, INDEPENDENCIA : QUI ES
QUE ?

SISENES JORNADES. EL NACIONALISME CATALA A LA FI DEL
SEGLE XX.

REUS : 21,22 i 23 DE FEBRER DE 1992.

COMUNICACIO PRESENTADA PER : C.R.AGUILERA DE PRAT.
PROFESSOR DE CIENCIA POLITICA. UNIVERSITAT DE BARCELONA.

Plurinacionalitat, autodeterminació, sobirania, federalisme, independència : qui és què ?

Introducció.

A l'hora d'abordar aquests polèmics conceptes he de precisar amb caràcter previ que no em proposo tractar aquí la inesgotable qüestió dels nacionalismes ja que, per si sola, requeriria una intervenció exclusiva. A continuació, he d'assenyalar que l'objecte de la meua comunicació és menys ambiciós del que el títol suggereix ja que no és tracta d'analitzar detalladament totes les implicacions i dimensions actuals dels seus diferents components, tasca que exigiria un assaig específic.

En aquesta reflexió em proposo interpretar més específicament, des de la meua perspectiva d'especialista en ciència política, les principals modalitats possibles per abordar la plurinacionalitat i per articular de forma concreta l'"autogovern", és a dir, l'autonomia, el federalisme i la independència. Encara que les consideracions que segueixen parteixen de l'anàlisi de múltiples i diverses experiències comparades, tant tradicionals com contemporànies (d'altra banda, pròpies de l'àmbit europeu en llur pràctica totalitat), el model que és destacarà preferentment serà l'espanyol per el seu major interès pràctic des de la perspectiva de la realitat nacional catalana.

En l'estudi de aitals termes són destacables els següents elements : 1) el seu significat variable segon les preferències metodològiques i sistemàtiques dels diferents especialistes; 2) el seu polivalent i circumstancial us segons els diversos grups polítics; 3) la seva amplitud pràctica a l'hora de concretar-los ja que es tracta d'expressions menys precises o més flexibles d'allò que pugui semblar des de un estricte punt de vista teòric i doctrinal; 4) el *gap* entre l'us tradicional d'aquests conceptes al discurs polític i fins i tot científic i la concreció material segons els diversos contextes històrics i espacials.

En altres paraules, sol predominar l'accepció ideològica de conceptes com "autodeterminació", "sobirania", "federalisme" o "independència" més que no pas la referència a situacions existents a la realitat que sempre matitzen i relativitzen l'abast dels principis generals. Així doncs, no per casualitat es consideren en menor

mesura els usos i les experiències d' aitals conceptes puix que el filtre de la pràctica decepciona les expectatives generades pels models abstractes. La concreció redueix l' abast de les previsions i modula el seu desplegament obligant a aplicacions parcials.

En suma, d' entrada no hi ha una teoria unànime i inequívoca per aquests conceptes ja que no tots els especialistes i molt menys els polítics diuen el mateix quan es refereixen a ells. Tot i semblar clars admeten diferents possibilitats de concreció i també en el mer terreny de les idees no són unívocs.

Plurinacionalitat i sobirania.

És un fet constatar la realitat plurinacional de la pràctica totalitat dels Estats mundials existents i, simultàneament, el seu rebuig a reconèixer's com a tals. La pretensió uniformitzadora es general ja que, d'una banda, el pes tant ideològic com polític de la tradició d' origen liberal de l' Estat-Nació és molt fort i, d'altra, aquells es resisteixen a perdre parcel·les de poder, és a dir, de sobirania. Encara que el creixent fenomen de la "transnacionalització" atravesca tots els Estats, les elits que els controlen no es resignen a veure's desplaçades (M.García -Pelayo, *Las transformaciones del Estado contemporáneo*, Alianza, Madrid, 1985).

En efecte, l' "unitarisme" de la concepció liberal clàssica ha estat assumida per tots els dirigents dels Estats : una sola sobirania ("nacional", és clar), una representació concentrada de la "voluntat general" i un sol "patriotisme". L'objectiu polític està clar : es tracta de crear i difondre una lleialtat general envers l'Estat existent a fi de que sigui assumit per "tots" els ciutadans del mateix. La traducció pràctica d' aquest model d' Estat-Nació consisteix en el fet que el grup nacional majoritari i/o dominant sol imposar les seves pròpies "senyes d' identitat" lingüístico-culturals a la totalitat de les col·lectivitats que són presents en el territori de l'Estat.

Els Estats es resisteixen a reconèixer obertament la seva plurinacionalitat ja que això obliga a distribuir territorialment el poder polític si es vol preservar un marc comú estable i consentit. En altres paraules, les elits "centrals" que monopolitzen aquestes estructures es veurien obligades ,doncs, a compartir el poder amb les elits "perifèriques" i està clar que l' encaix mutu sempre resultarà conflictiu. Com a màxim, diversos Estats s'han compromès formalment a respectar els drets de les minories nacionals, però aquest plantejament parteix quasi sempre del punt de vista

tradicional de l'Estat-Nació homogeni que admet només l'existència de petits grups diferenciats al seu si mentre no alterin el seu caràcter unitari.

L' experiència internacional de protecció dels drets de les minories és francament decepcionant: la *Societat de Nacions* fracassà estrepitosament, si bé en un context molt desfavorable per a la democràcia, i, per la seva part, l'ONU només ha pogut concretar en algunes de les seves normes aquesta qüestió. Tot i així, ni la Carta, ni la Declaració Universal dels Drets Humans es refereixen a la protecció de les minories nacionals i només amb ocasió de la lluita antidiscriminatòria l'ONU es va ocupar de l'assumpte. En particular, el Pacte de Drets Civils i Polítics de 1966, en el seu art.27, es refereix als genèrics drets de les minories ètniques, religioses i lingüístiques. Pel seu cantó, el Consell d'Europa ha anat una mica més enllà (Convenció Europea per la Protecció dels Drets Humans i les Llibertats Fonamentals, art.14), si bé persisteixen les dificultats interpretatives a l'hora de definir el concepte de "minoria" cultural (F. Capotorti, *Estudio sobre los derechos de las personas pertenecientes a minorías étnicas, religiosas o lingüísticas*, Centro de Derechos Humanos de Ginebra, Serie de estudios n°5, Naciones Unidas, N.York, 1991).

En canvi, com a model teòric, l'Estat plurinacional que es reconeixi obertament com tal pot ser una opció interessant en diversos sentits si és democràtic i garantista. Per començar, és més operatiu (en el sentit de factible/viable) en front a la opció d'aplicar mecànicament el principi de les nacionalitats. Segons aquest haurien de crear-se uns cinc mil Estats al món doncs, admesa llur disponibilitat general, res hauria d'impedir semblant desenllaç. Tot això sense ignorar que la delimitació espacial seria font d'innumerable i inesgotable debats entre les parts afectades, entre altres raons per la general barreja de poblacions. Donat l' inassumible per la Comunitat internacional d'un capgirament tan radical del actual *statu quo* sembla menys complexa i conflictiva la solució d'intentar acomodar a les moltes nacions que hi ha en el món a l'interior dels pocs Estats existents. Això exigeix democratitzar les seves estructures cosa que, en aquest cas, implica llur descentralització política, és a dir, la seva cessió de parcel·les de sobirania. Procés que hauria d'operar com element de distribució territorial pluralista del poder. Això no impedeix que siguin necessaris reajustaments i àdhuc la creació de nous Estats, però no sembla probable que aquesta esdevingui la norma general.

A continuació, es pot assenyalar un altre possible aventatge d' aital fórmula política : si l'Estat plurinacional és realment obert, paritari i respectuós de la seva diversitat la interpenetració cultural (la "contaminació") resultaria beneficiosa per tots els seus membres. Tot depèn de si s'adopta una posició estàtica o dinàmica del fet nacional : o es parteix de la base de que les "senyes d'identitat" dels pobles són configurats

monolíticament d'una vegada per totes o bé s'admeten canvis i revisions permanents. Si, paral·lelament, el procés decisonal fos el resultat de negociacions lliures i representatives aquest Estat no podria ser reputat "alié" o "estranger" per cap de les seves nacions. Es a dir, l'Estat comú seria "propi" de totes elles: les nacions que, en peu d'igualtat, posseïssin aquesta estructura no mancarien d'Estat ja que compartirien per igual, fent-lo seu, el model pactat. En aquest cas, res impediria manifestar una lleialtat cívica envers més d'una comunitat, essent perfectament possible acceptar de manera solidària un Estat compartit sense renunciar per res a la identificació amb la pròpia nació.

Nogensmenys, en el cas espanyol s'està lluny d'aquesta concreció política, no tant per les insuficiències constitucionals -que existeixen- quan per la persistent solidesa de certes visions ideològiques i, més en particular, per les polítiques públiques neocentralistes desenvolupades. Els problemes a l'hora d'assumir plenament la plurinacionalitat espanyola són notables: 1) per començar l'ambigua fórmula del article segon de la Constitució (la "Nació de nacionalitats") només indirectament accepta la seva composició plural, però desde presupostos unitaristes. Sense negar la importància política, inédita en la nostra història constitucional, del complicat acord transaccional que representa aquesta definició (de molt difícil revisió en tots els sentits, tant jurídicament com política, per cert), s'hauria d'aprofundir en la lògica de la diversitat que conté; 2) en les tres nacionalitats històriques els nivells socials d'identificació nacional són desiguals, tant si es comparen entre si (l'exemple de Galícia és paradigmàtic en aquest sentit), com si s'analitzen les actituds a l'interior de cadascuna d'elles ja que, en efecte, una part rellevant de la societat s'identifica com binacional o fins i tot només com "espanyola"; 3) la "quarta" nació, que és la més gran (territorialment i demogràfica) no sap que ho és en haver-se "diluit" a l'Estat. Més exactament: és reconeix com a nació espanyola, però no com a nació castellana i la primera definició inclou a Catalunya, Euskadi i Galícia. Mentre aquesta percepció d'autoidentificació inclogui a les nacionalitats *perifèriques* _____ i no es concebeixi sense elles, la plena assumpció de la plurinacionalitat espanyola no serà possible (J.F. Mira, *Crítica de la nació pura*, Eds. Tres i Quatre, València, 1984); 4) finalment, l'alternança del PSOE, al Govern central des de 1982, ha mantingut el criteri tradicional de fons, amb lleus retocs formals (congelació de la retòrica espanyolista més rancia, però, tot i així, amb excepcions). En altres paraules, el PSOE ha entroncat amb la seva orientació històrica clàssica, arxivant la seva conjuntural assumpció programàtica de la autodeterminació i també de la plurinacionalitat a les acaballes de la dictadura franquista.

El PSOE assumeix la herència jacobino/espanyolista en la seva versió liberal (que inclou des de l'orteguisme regeneracionista fins cert "azañismo". Vid. A. de Blas, *Tradición republicana y nacionalismo español, 1876-1930*, Tecnos, Madrid, 1991), identifica al poder la "política d'Estat" exclusivament amb la del Govern central i ocupa al sistema de partits una posició doblement central (tant per el seu moderantisme com per la manca d'alternatives a la seva dreta i esquerra respectivament). El fet d'haver-se configurat com l'únic partit d'àmbit espanyol amb presència homogènea en totes les CC.AA. ha enfortit encara més, si es pot, tal tendència.

En definitiva, el PSOE és, de fet, un partit nacionalista espanyol car, encara que programàticament no es reconeixi com a tal, la seva política ho confirma, àdhuc en qüestions simbòliques de relleu per el reiterat us d'expressions com "Govern de la Nació", "llengua espanyola" (per castellana, tal com indica la Constitució), debats anuals sobre l'"estat de la Nació" i així succesivament.

Autodeterminació i democràcia.

No són pocs els problemes, tant teòrics com pràctics, que planteja el principi de l'autodeterminació dels pobles. D'entrada, des de un punt de vista doctrinal, el més polèmic és delimitar amb precisió el *titular* beneficiari d'aital dret col·lectiu. En aquest sentit, el criteri previ de selecció (per fixar l'abast, les dimensions del grup nacional) és fonamental tant perquè pot condicionar el procés polític, com per traduir diferents sensibilitats ideològiques. Així, és possible fer servir des d'anacrònics i insostenibles arguments racials fins acceptar la voluntarietat de la pertinença individual a la col·lectivitat nacional de que es tracti. A més, és discutible presuposar un interès objectiu unànim de tota una comunitat nacional -per definició, plural- en el plantejament esmentat : és perfectament possible que certs sectors d'una mateixa nació present en més d'un Estat preferixin no formar una sola entitat política, segons les circumstàncies (sense que això equivalgui a cap "traïció" o "alienació"). A això es pot afegir el fet de que cap Estat està realment disposat a reconèixer jurídicament aquest principi doncs, en potència, pot privar-lo de territoris i poblacions, és a dir, reduir el seu pes polític . En aquest sentit, s'ha de recordar que les proclamacions del tradicional constitucionalisme soviètic al respecte eren exclusivament retòriques.

A més d'aquestes consideracions teòriques, molt més complicada és llur aplicació. Per exemple, la limitada pràctica d'aquest principi després de 1918 no va poder ser més parcial : creat l'Estat de Txecoslovàquia ,entre altres, res impedia procedir a una nova partició encara més homogènea entre Bohèmia, Moràvia i Eslovàquia. Per cert, aquesta última va sortir fins i tot perdent amb el canvi ja que el centralisme de Viena al vell Imperi austro-hongarès va resultar menys penetrant que el nou de Praga.

Sembla clar que en democràcia l'autodeterminació s'ha de concretar mitjançant procediments electorals. En aquest sentit, les eleccions competitives són un barem fonamental per calibrar la voluntat dels ciutadans : si aquests depositen llur confiança majoritaria en grups polítics que propugnin la independència això hauria d'obligar a iniciar un procés negociat de reforma constitucional que permetés l'eventual separació pacífica. El mecanisme clau es el de acudir a un referèndum (o "plebiscit", segons el cas) ,però afegeix nous problemes suplementaris : els resultats -siguin els que siguin- són irreversibles ? Una gran abstenció, no viciaria de forma irreparable la consulta ? Una escassa diferència seria un element irrellevant en un clima polaritzat ? Seria admissible fixar *quorums* de majories qualificades per qualsevol opció ?

En altres paraules, si ja per qualsevol Estat acceptar la convocatòria d'un referèndum semblant seria una prova molt difícil a la que només accediria en circumstàncies molt excepcionals, s'ha d'afegir que el referèndum no resol la qüestió si els independentistes el perden ja que ,obviament, ho seguiràn intentant de manera indefinida fins aconseguir llurs objectius , al·legant pressions i manipulacions desvirtuadores de l' "autèntica" voluntat popular. Per tant, és comprensible que els **E**stats -al marge del seu règim polític- no acceptin aquest procediment car, encara que triomfi l'opció de preservar-los, el conflicte no desapareix. Un exemple clar el proporciona el Canadà ja que la consulta al Quebec (1980) no pacificà l'assumpte (J.Breully, *Nacionalismo y Estado*, Pomares, Barcelona, 1990).

A més , l'autodeterminació pot, en teoria, reproduir-se sempre no només en el temps sinó també sobre qualsevol unitat ètnica present en un territori nacional. Això planteja el problema d'aplicar aital principi en zones molt barrejades, essent complexa delimitar l'atribució de territoris a grups concrets (els exemples de Iugoslavia i de la ex-URSS són representatius d'aquestes dificultats): no és gens freqüent que es doni una perfecta homogeneïtat entre pobles i territoris. es a dir, avui no es pot deportar a col·lectivitats senceres a fi d'establir Estats nacionals homogenis, ni obligar a les minories nacionals a renunciar als seus drets per assumir els valors del grup majoritari.

Finalment, davant un eventual referèndum democràtic d'autodeterminació és bàsic establir els criteris per fixar el cos electoral ja que els conservadors seran partidaris

de restringir-lo, dificultant l' accés al mateix, mentre que els progressistes, en principi, haurien d'afavorir la seva extensió. Encara que la qüestió no és pacífica (J.A.Olbieta, *El derecho humano de la autodeterminación de los pueblos*, Tecnos, Madrid, 1985) sembla clar que és precís considerar la voluntat de tots els residents permanents en un territori (qui "viu i treballa"), amb independència del seu origen nacional, car contribueixen amb la seva aportació a la comunitat i, per tant, haurien de tenir dret a participar (una decisió com autodeterminar-se afecta de ple i en general a la població). En altres paraules, més important que l'origen nacional de les autoritats i dels representants hauria de ser el tipus de polítiques que es practiquen (recordar la polèmica a França sobre l'extensió del dret de vot a les eleccions locals per els emigrants del "Tercer Món" i el principi conservador del *ius sanguinis*). En el cas d'Espanya un eventual reconeixement jurídic del dret d'autodeterminació exigiria acudir al molt complicat mecanisme de la reforma constitucional agreujada (art.168) que, entre altres coses, requereix un referèndum en tot el territori de l'Estat ja que la Constitució afirma l'existència d'una sola sobirania, la del "poble espanyol" en el seu conjunt, en la que diu basar-se (art. 1.2).

Autonomía, federalisme, independència.

A l'hora de concretar l' "autogovern" són possibles aquestes tres grans variants polítiques, al marge de la seva "puresa" i d'altres possibles fórmules híbrides (com la confederació, per exemple). L'autonomía és un concepte polític poc determinat i de contorns jurídics imprecisos. Aquesta ambivalència té avantatges i inconvenients : d'una banda, és tan elàstic que es pot concretar de forma molt flexible segons les circumstàncies, però, d'altra, es basa en una ambigüetat permanent i en una indefinició estructural del model polític. La Constitució espanyola fa servir una noció amplíssima d'"autonomía" que inclou des de l'Administració local, fins les Comunitats, passant per les Universitats. El Tribunal Constitucional ha precisat, referint-se a les CC.AA., que "autonomía no és sobirania", però és qualitativament superior a la de les entitats administratives.

L'autonomía pot esser vista com a sinònim de solució particular en front a la suposada "homogeneització" del federalisme. En realitat, aquest no té perquè ser uniforme car, garantint un nivell mínim de competències pròpies, deixa obert el marc ja que cada Estat membre d'una Federació pot reformar la seva Constitució, si bé amb límits. Els Estatuts, en canvi, no poden ser reformat exclusivament per les CC.AA. En definitiva, la vaguetat de la "autonomía" dóna més joc polític, no té horitzó final, no

estableix un model concret i es basa en un mètode de negociació política "estructural" permanent, factors ideals per certes formacions polítiques. A més, l'Estat de les Autonomies admet jurídicament continues transformacions a través del art. 150.2, per exemple.

En el cas del federalisme s'ha de recordar el contrast entre el pes del punt de vista doctrinal clàssic i el seu funcionament "unitari" real. En teoria, dita fórmula descansa en la federació de "sobirania" ,és a dir, de representants polítics de diferents col·lectivitats que "pacten" un Estat comú. En contra d'allò que hom creu, no només és possible el federalisme per associació (integració de col·lectivitats abans separades que convergeixen en una sola estructura política), sinó també per dissociació (relativa) d'un Estat abans unitari (centralitzat). Al marge del contexte llatinoamericà en el que abunden els federalismes nominal, a Europa són coneguts ,al respecte, els casos de Rússia i Àustria després de 1918 i Alemanya després de 1945.

Avui predomina el punt de vista del "federalisme cooperatiu" en front al "dual" (la tradicional "cosobirania") ja que les Constitucions federals occidentals afirmen l'existència d'una sola sobirania (EUA, Preambul; RFA, Preàmbul, arts.20.2 i 38.1 ; Àustria, art.1). Ara bé, una cosa es que, a la pràctica, federalisme i autonomisme (regionalisme) s'aproximin (més que no pas en els principis -referències avui secundàries- sí en el seu desplegament) car els Estats federals es centralitzen i els unitaris es descentralitzen, i una altra identificar-los sense matisos com una mateixa variant de l'Estat políticament descentralitzat (D.J. Eleazar, *Exploración del federalismo* , Hacer, Barcelona,1990). Prescindint de les diferents bases teòriques que sustenten ambdós models, acceptant un plantejament "realista" (el terreny de debat grat als tecnòcrates), segueix essent precís destacar els contrastos institucionals.

En altres paraules, en front al restrictiu i interessat criteri assimilador, si es vol el federalisme s'han d'introduir certes estructures, sinó és preferible no referir-si a aquest model. Acceptant congelar la qüestió de la "sobirania" (el repartiment "originari" del poder extern/intern), els exemples concrets del federalisme pluralista avançat, en les seves dues grans variants (la "rígida" d'arrel anglosaxona i la "flexible" germànica), confirmen la presència de trets distintius inconfundibles. No tant determinats nivells competencials (encara que aquest factor és important i, sense dubte, dona moltes i significatives pistes), quan el tipus d'estructures a través de les quals es verifica el procés decisonal. Si es vol seriosament el federalisme :1) s'ha de reconèixer capacitat autoconstituent interna a les parts que l'integraran ; 2) és precís reproduir la divisió tripartita clàssica de poders en elles, cosa que implica no només potestat executiva i legislativa, sinó, sobretot, judicial (als Estats autonomistes/regionalistes aquesta estructura és unitaria) ;3) s'ha de crear una

veritable segona Cambra territorial, tant per la seva composició (representació dels Estats membres), com per les seves atribucions específiques (vet insuperable en competències territorials clau, intervenció determinant en la reforma constitucional).

En aquest sentit, el "federalisme" del PSC és incongruent en diversos sentits : 1) al marge de reduir-lo a una mera tècnica (obvia la dimensió dels principis polítics que no es simplement formal) ; 2) no pot funcionar ja que deliberadament rebutja abordar la qüestió clau que permetria introduir-lo realment, és a dir, la reforma constitucional i 3) està condicionat pel PSOE que només admet aquesta proposta com un simple enunciat propagandístic sense contingut (vid. les reserves i matitzacions del "Programa 2.000" , vol. *Aspectos y problemas de la vida política española*, Ed. P.Iglesias, Madrid, 1988). La proposta del PSC es limita -i, en sí mateixa, no és irrellevant, però haurien d'evitar-se equívocs- a racionalitzar l'estructura de l'Estat de les Autonomies (simplificar burocràcies, evitar dobles administracions, corresponsabilitzar financerament a les CC.AA., crear una Gran Comissió consultiva d'aquestes al Senat).

Indicador de que el panorama és restrictiu es el fet que ni tan sols hi hagi suficient voluntat política per aplicar aquest programa entre els interlocutors centrals del PSC. No és tant una qüestió de "mala fe" del PSOE (si bé, sense dubte, no pot ser més reaci a la federalització de l'Estat), quan una pesada i sòlida inèrcia burocràtica i política molt difícil de superar. Finalment, subvalorar la importància dels símbols que introduiria el federalisme es ignorar la càrrega política popular que poden tenir (Constitució pròpia, consideració interna com Estat, distinció entre ciutadania i nacionalitat).

Per últim, l'opció independentista planteja diversos problemes : 1) pretén reproduir el model polític que critica, es a dir, el Estat-nació que és en franca decadència ; 2) desconsidera la creixent relativització de les fronteres estatals que cada vegada són més flexibles (la atenuació de les quals tradueix simbòlicament la pèrdua de sobirania i la imparable interrelació global) ; 3) aspira a una homogeneïtat interna negant o marginant a possibles minories nacionals existents al seu si. Per tant, l'objectiu independentista -legítim en si mateix sempre que sigui defensat pacíficament si el sistema polític és pluralista- pot presentar alguns inconvenients : 1) el seu caràcter "mític" en el sentit de basar-se en una ideologia de "salvació" ("la independència resoldrà els problemes del present", axioma indemostrable *a priori* i només assumible com a reacció en front d'allò existent) i 2) la seva eventual temptació de reduir el pluralisme en prioritzar la "unitat nacional" per sobre dels que no comparteixin aquest punt de vista.

Per exemple, una qüestió mai plantejada perquè és parteix d'un axioma previ comunment acceptat de que "som una nació" és saber si existeixen minories nacionals a Catalunya. Com a màxim, s'accepta la "peculiaritat" aranesa ,però, per la resta, es suposa que Catalunya és una nació homogènia. Al marge de la qüestió dels PP.CC. (en aquest cas, es compliquen les coses ja que, per exemple, al País Valencià algunes terres del interior van ser des de l'edat mitjana de parla castellana i incorporades per Javier de Burgos a les noves províncies "llevantines" i, a més, certs sectors valencians es proclamen ara "nacionalistes" en contraposició a Catalunya) ,el tema clau és el dels "nous catalans" la llengua "pròpia" dels quals és, d'entrada, la castellana (gairebé el 40/45% del total dels ciutadans del *Principat*) (F.Hernández, "El nacionalismo catalán" a id. i F.Mercadé -eds.- *Estructuras sociales y cuestión nacional en España*, Ariel, Barcelona, 1986).

Un dels riscos més seriosos d'un procés independentista podria ser el de que és produís una fractura entre els ciutadans de Catalunya per raons de pertinença/identitat lingüístico-cultural. En determinades circumstàncies, la "temptació serbia" seria molt perillosa : grups de "nous catalans" castellanoparlants podrien, per la seva banda, reclamar "independència" i la **E**spanya castellana assumir llur "defensa". Finalment,l'objectiu independentista varia en els seus continguts segons el grup polític que el reivindiqui. En tots ells, com es lògic, la prioritat per l'Estat propi desplaça altres consideracions, però aquestes poden ser tan importants com aquell per el futur dels ciutadans. Es a dir, la reivindicació d'independència aclareix poc les perspectives si no es proporcionen altres indicacions sobre aital projecte que especifiquin per què és vol : quin model económic? Quina política d'ordre públic? Quina d'immigració? Què cal fer amb les centrals nuclears? OTAN i CE ? Avortament lliure ? Naturalment, segons les sensibilitats conservadores o progressistes dels independentistes les respostes variaran, però no deixa de ser molt significatiu constatar la vaguetat de aquestes qüestions en llur programes que, nogensmenys, són bàsiques per el futur de la col·lectivitat.

Amb tot, encara que la independència completa és inviable al món contemporani, es pot admetre que tenir un Estat implica ser una mica menys dependent que no tenir-lo pas.Encara així, s'ha de recordar que en 1993 el 65% de la legislació que s'aplicarà a **E**spanya tindrà el seu origen en la CE , cosa que confirma el clar desplaçament del centre decisonal intern cap a instàncies superiors. En aquest sentit, les dificultats assenyalades per generalitzar l'autodeterminació poden aconsellar optar per la modalitat de la plurinacionalitat pactada, sempre que sigui possible. La persistència de la fórmula independentista radica, alhora, en el lògic desig d'una part de la elit local d'incrementar el seu poder si es veu esclosa o subordinada en l'existent i en

l'esperança d'alguns sectors socials que creuen veure en aquesta opció una fórmula per resoldre els seus problemes.

Al marge de consideracions d'oportunitat o de preferència política personal, *a priori* totes aquestes variants polítiques exposades (autonomia, federalisme, independència) ni poden desqualificar-se per les seves imperfeccions i limits, ni tampoc garanteixen desenllaços més democràtics i participatius. El factor fonamental és que la expressió de la "voluntat popular" sigui el més genuïnament lliure possible en un context mundial poc favorable a la igualtat i la solidaritat.

SISENES JORNADES. EL NACIONALISME CATALA A LA FI DEL SEGLE XX

Reus, 21, 22 i 23 de febrer de 1992

Els canvis a Europa i la crisi dels models clàssics. El futur de les etnonacions dins d'una Europa unida.

Josep R. Llobera

A mesura que la Comunitat Europea evoluciona vers nivells més alts d'integració política, econòmica i cultural, els estats, les etnonacions i les regions sospesen les avantatges d'aquests desenvolupaments. Les etnonacions concebeixen les institucions europees com un marc potencialment més flexible i favorable en el que realitzar el seus objectius de sobirania compartida en lloc del marc tradicional del estat en el que es troben en el present. Una "Europa de les regions" - malgrat l'ambigüetat de la paraula "regio" - és un dels resultats possibles del procés actual d'unificació, si bé la probabilitat d'aquest desenvolupament dependrà de la força que les etnonacions i en el seu cas les regions poguin afegir en el curs de les seves confrontacions amb els estats i amb la burocràcia europea.

Els científics socials han observat recentment la paradoxa que, mentre no s'han explicat, existeix una tendència vers la creació de grans unitats polítiques i econòmiques, a la vegada que hi ha una forta asseveració de les identitats a petita escala. Aquest desenvolupament s'han interpretat com el procés de mort de l'estat-nació i vindria a configurar una Europa en la que les identitats etnonacionals i regionals dominarien l'escena en el contexte d'institucions europees a gran escala. Es tracta de prendre el pesitx per realitat o es tracten tendències reals en aquesta direcció?

Hi ha molt que discutir sobre la pretesa hegemonia de l'estat-nació dins de la modernitat. Ni l'idea d'un estat de mida mitjana ni l'idea d'homogeneïtat nacional són realitats que es puguin generalitzar a tota Europa o al món. La modernitat pot afavorir els estats de dimensió mitjana, però en tolera també de petits i fins i tot accepta estructures imperials. Per altra banda, la paraula 'estat-nació' suposa que els estats siguin homogenis des d'un punt de vista nacional (ètnic). L'idea d'un món format per estats les fronteres dels quals coincideixen amb grups culturals és un mite. Un article d'en Walter Connor publicat al any 1972 nota que no més un 10% dels estats es poden considerar ètnicament homogenis.

Si prenem l'Europa occidental como marc de referència, cap dels exemples clàssics d'estats-nació de mida mitjana (França, Gran Bretanya, Espanya) compleix amb els requisits necessaris. Per el fa els casos més recents (Itàlia i Alemanya) tampoc es pot dir que siguin ideals: a Alemanya la nació es més ampla que l'estat, mentre que a Itàlia la nació es una invenció sense arrels profundes i de fet identitat és local.

Sembla indefugible que la paraula 'nació' tingui una dimensió política i una dimensió cultural. No més idealment convergeixent els països vers una congruència entre lo polític (l'estat) i lo cultural (la nació). La paradoxa es que tant el procés de construcció nacional per part dels estats com el procés de construcció estatal per part de les nacions te les mateixes arrels - el nacionalisme - i els mateixos objectius - la creació de l'estat-nació. Com a processos tendeixen però a col·lisionar amb ells mateixos. De fet, s'ha demostrat historicament que l'objectiu d'assolir el caràcter d'estat-nació es més aviat una aspiració esfumadissa, per no dir inaccessible.

El procés de clarificació del concepte d'estat-nació ens indica que hi ha una realitat ambigua en el ús d'aquesta expressió. És ingenu esperar-ne un ús unívoc. De fet els múltiples sentits fan referència a una realitat concreta: l'ús que diferents grups en fan per defensar dins l'àrena cultural els seus models polítics. És a dir, la ambigüetat terminològica emmascara un intent de monopolitzar el capital simbòlic de algunes idees que es consideren extremadament valuoses dins de la modernitat. En aquest cas l'idea de nació. L'insistència de molts estat multinacionals, com el Regne Unit i Espanya, en auto-nominarse 'nacions' reflexa aquesta situació. Des de la perspectiva de les etnonacions existeix també una insistència a asserir-se com nacions. A mes a mes, el procés de lluita cultural es completa quan cada grup classifica al altre mitjançant un mot que l'antagonista considera inacceptable (a les etnonacions no els hi agrada que se'ls classifiqui de 'regions' i els estats multinacionals amb pretensions d'estats-nació rebutgen ésser referits com a 'estats').

Per alguns comentaristes rígids, arreu on l'estat i la nació no coincideixen hom pot estar segur de que hi haurà conflictes de lleialtat. Aquest sembla el cas quan nacions i estats tracten de convertir-se en estat-nació, que és lo típic de l'època del nacionalisme. Ja he dit però que l'idea de que vivim en un món d'estats-nació és un miratge. De fet, les subdivisions d'un estat no sempre resulten en entitats ètnicament homogènies. Els motius en són prou clars:

1. El principi de la nacionalitat és molt ambigu i pot ésser fàcilment instrumentalitzat. Llengua, cultura i història són fàcils de manipular. Mentre un projecte nacional pogui arrebregar un cert grau de suport popular no té una realitat de facta.

3) Al mite del estat homogeni segeuix el mite de l'existència d'etnonacions territorialment homogeneas. El desenvolupament desigual del capitalisme fa que hi hagi moviments constants de població, ètnicament diverses, cap a les zones desenvolupades.

3) Algunes parts d'Europa (especialment al Est) són àrees de gran complexitat i barreja nacional i ètnica.

4) Els recents processos migratoris han portat cap a l'Europa occidental comunitats ètniques transnacionals provinents de diverses parts del món.

Per descriure realitats semblants a les del Regne Unit, Espanya i Bèlgica s'usa de vegades l'expressió nació de nacions. Això ens porta a discutir qüestions d'identitat i lleialtat múltiples. Si fos possible separar la lleialtat al estat (una qüestió política) del lligament emocional a la nació (un fenomen psico-cultural), el problema de la congruència entre l'estat i la nació no tindria importància. El problema sorgeix perquè el estat vol apareixer com a nació, es a dir, atraure sentiments de pertinença, d'estima, de part dels seus ciutadans - aquesta seguint una de les condicions prèvies de lleialtat al món del nacionalisme. Per assolir aquest objectiu, l'estat multinacional es veu obligat a crear un espai ètnic homogeni - que tendeix a ésser un reflexe de l'ètnia dominant. Per altre part, per a preservar la seva identitat les nacions tracten de convertir-se en entitats sobiranes, es a dir, en estats independents. Aquesta és una presentació "idealtípica" d'una realitat històrica molt més complexa, plena de compromisos que són el resultat de l'interacció entre estats i etnonacions. A més a més les desviacions de la norma venen sobredeterminades per un altra variable estructural: el sistema interestatal: global i regional.

Lo que fa possible l'aparició d'una expressió com 'nació de nacions' és precisament la confusió entre nació i estat. Aquesta expressió sembla referir-se a una realitat supranacional, formada durant un període molt llarg de temps al voltant d'un grup de nacions que comparteixen un estat. La nova entitat seria el resultat d'una mena de mancomunitat de cultures, cada una d'elles preservant la seva identitat, però donant lloc a una nova realitat nacional a un nivell més alt. Aquest model no més pot funcionar si l'estat es el resultat d'un pacte entre iguals, i està organitzat federalment respectant les característiques culturals de cada part constituent. Historicament aquest model es molt poc freqüent (Suïssa n'és l'excepció). Pot donar-se el cas que inicialment alguns estats europeus fossin el resultat d'una unió de corones (l'iniciativa d'un sector de l'aristocràcia), a la llarga devingueren estats centralitzats i unitaris, amb un grup ètnic dominant que volgué imposar la seva llengua, cultura, sentit de l'història, religió, etc. sobre els altres grups ètnics. Si aquest procés té èxit, es pot parlar propiament de 'nació de nacions', si bé la segona part de l'enunciació es refereix al passat. França, originalment un mosaic ètnic (segons en Josep Strayer), encaixaria dins d'aquest model.

Fins a quin punt realitats polítiques com Espanya, Bèlgica i el Regne Unit poden consider-se com a nacions? Sense voler suggerir que els casos són exactament els mateixos, ofereixen possibilitats interessants de comparació. Per motius de brevetat em concentraré en el cas del Regne Unit. De bell antuvi cal recordar que no existeix un mot per designar el membre d'aquesta suposta nació - si bé en Ton Naier ha suggerit pocosament el mot 'Ukania'. La paraula 'britànic' es la més usual, però exclueix els pobles d'Irlanda del nord. Deixant apart problemes terminològics, podem afirmar que anglesos, irlandesos del nord, escocesos i galesos senten el mateix respecte al Regne Unit? És clar que pels anglesos el

Regne Unit és com una Gran Anglaterra. La cultura britànica és essencialment cultura anglesa, amb petites concessions per les cultures perifèriques. Els anglesos es refereixen al Regne Unit com 'Anglaterra', i això sense cap sentit de culpabilitat. Totes les nacionalitats perifèriques han viscut sota l'encanteri de la cultura anglesa, i han estat parcialment anglificats.

Penso com en Bernard Crick que la paraula 'britànic' és un terme polític i legal, un concepte referit a les institucions del estat britànic, la ciutadania comuna i els arranjaments polítics comuns. No es pot utilitzar com un terme cultural, ni correspon a cap sentit real de la paraula 'nació'. Esser 'britànic' requereix un cert tipus de lleialtat, però una lleialtat pragmàtica limitada a aquelles institucions cíviques que són comunes a tots els ciutadans britànics. Pot ésser que durant l'època imperial la manera de ésser 'britànic' de les nacionalitats perifèriques tingues implicacions nacionals, però aquest no és el cas avui en dia. Per ventura resta un sentit místic d'identitat britànica mitjançant la família real. Si més a més tenim en compte que el Regne Unit té fortes comunitats ètniques transnacionals, això fa encara la societat més pluralista des d'un punt de vista cultural. És per això que el mot 'britànic' té forçosament un sentit limitat a l'esfera política, al menys per tots els que no són estrictament anglesos. Fins i tot la classe política establerta no té dificultats en reconèixer que el Regne Unit està format per quatre nacions. El govern actual no s'oposa, al menys en principi, a que els escocesos formint un estat independent si així ho decideixen en un referèndum.

En el cas espanyol hi ha, tan històricament com a la actualitat, una afirmació molt més forta d'Espanya com a nació per part de l'estat. El fet de que la Constitució del 1978, tot i acceptant l'idea de 'nacionalitats', descriu a la nació espanyola com una i indivisible, nega taxativament el dret

d'autodeterminació de les parts constituents del estat. Cal dir, no obstant, que la existència de forts moviments etnonacionalistes tant en el País Basc com a Catalunya no volen dir que Espanya no sigui per la major part de la població tant un estat com una nació; fins i tot a aquestes dues etnonacions hi ha percentatges força elevats en favor de la tesi d'Espanya com a 'nació de nacions'. La situació es molt diferent a Belgica a on l'estat te peus de fang. A fi de comptes es tracta d'un estat relativament nou i poc integrat. Segons les últimes enquestes l'identitat belga es situa en tercer lloc, després de les identitats etnonacionals i de l'identitat europea.

El motiu de les consideracions prèvies no és altre que demostrar com sota la realitat del estat-nació s'amaguen realitat multinacionals, si be aquests estats poden funcionar com nacions per un llarg percentatge de la població. Fins i tot per aquells que es defineixen en termes etnonacionals, el fet d'haver pertangut a un estat multicientenari vol dir que s'ha pogut crear una capa adicional de caracteristiques nacionals al costat de les identitats etnonacionals. Cal veure, no obstant, si l'expressió 'identitat nacional multiple' es acceptable. Hi ha el perill d'anar a parar a una concepció posmodernista de la cultura, entesa com un supermercat global a on els individus escolleixent dins de la varietat d'artefactes culturals la combinació preferida d'acord amb els seus condicionaments. Es dificil preveure si el mon en general i Europa en particular van en aquesta direcció; tantmateix, val la pena explorar l'aparent contradicció entre el doble moviment cap a la globalització i cap a la fragmentació.

Si avans del col.lapse del ordre soviètic les tendencies en direcció a l'internalització del capital, la dominació progressiva a nivell mundial d'una 'cultura' transnacional (inicialment d'origen nord-americà) i el impacte de la

revolució tecnològica (particularment del processament i comunicació d'informació) eren ja evidents, el enfonsament del món comunista ha dissipat les poques il·lusions que quedaven sobre una possible alternativa a la hegemonia capitalista. Tant si creiem o no en l'ideologia de la 'fi de l'història' de Fukuyama, la realitat de 'l'aldea global' sembla inevitable, al menys en un cert sentit. Si ens diu que ens tornem cada vegada més semblants - o al menys que consumim els mateixos productes culturals i materials. Vol això dir que pensem, sentim i ens comportem de la mateixa manera? La resposta es evidentment negativa, pel fet de que la forma en que les diferents nacions, grups ètnics i classes reaccionen a la cultura global ve mediatitzada per les identitats diverses. No obstant, un cert tipus d'uniformització s'acompleix. Després de tot, cal recordar també que els currícula educatius són molt semblants arreu del món.

Mentres que els teòrics de la modernització varen preveure la desaparició de les identitats nacionals i ètniques, ha succeït tot lo contrari. Per el fet de que la gent miri 'Dallas', utilitzi l'anglès com llengua franca, porti pantalons texans, escolti a Madonna i llegeixi la segona part de *Gone with the Wind* això no vol dir que estiguin 'americanitzats', o en tot cas només superficialment. Si viuen en un estat multinacional i multiètnic tindran també una lleialtat pragmàtica cap el seu govern, a la vegada que una forta identitat ètnica o etnonacional (a part d'altres identitats en base a la classe, la raça, el gènere, etc.).

Aquesta es una tendència mundial que no mostra signes d'abatre i que soscava l'estabilitat dels estats unitaris i centralitzats de caràcter multinacional. Estic en desacord amb en Eric Hobsbawm que veu en aquests desenvolupaments el cant del cigne del nacionalisme. Es evident que no podem preveure el futur, però al menys podem aprendre del passat. La mort anunciada al nacionalisme la varen fer en Marx i en Mill als

anys 1840. Tot aquells 'pobles sense història' que l'Engels havia ridiculitzat - els bascs, els bretons, els eslovenis, els galesos, etc - han tornat a reviure per perseguir-lo. Aquesta tindria que esser una lliçó per tots aquells que pensen que la vitalitat del etnonacionalisme es cosa del passat. El missatge d'en Mazzini de que la identitat nacional juga un paper important d'intermediari entre l'individu i la humanitat es encara vigent. Tal vegada en el 'brave new world' del futur serà una realitat totalment obsoleta.

Tal vegada cal considerar en detall el desenvolupament del etnonacionalisme. En primer lloc, cal dir lo obvi: que a Europa, com a altres parts del món, hi ha un bon número de demandes etnonacionals per satisfer que s'han manifestat des de fa força temps. No sempre serà fàcil trobar una solució a aquesta situació; l'autonomia o l'independència poden esser sortides mes o menys satisfactòries, però en alguns casos la barreja nacional i ètnica fa difícil una solució permanent. S'ens ha dit que l'etnonacionalisme ha surgit, tant al est com al oest, del collapse de règims autoritaris; pero aquest es el cas només a on hi havien etnonacionalitats suprimides.

Seria molt satisfactori des d'un punt de vista teòric poder dir que la revifalla del nacionalisme al est i al oest es degut a les mateixes causes. Els fets, pero, no abonen aquesta hipòtesi. L'etnonacionalisme (i el regionalisme) occidental es desenvolupa en el contexte d'una contracció del estat-nació i de l'aparició de la Comunitat Europea com un condomini de poder. El futur de la CE esta encara per decidir i es important per les etnonacions i les regions si sera un federalisme centralitzat, un confederalisme o un federalisme. Es obvi que etnonacions i regions favoreixen la solució federalista, que no sols respon a arguments economics solids, sino que també es l'unic marc institucional adequat en el que preservar i desenvolupar l'identitat cultural, així com

exercir un control més directe i democràtic de les institucions polítiques.

A l'Europa occidental l'opció independentista pura i simple ha perdut atractiu i és cada vegada més difícil d'imaginar, fins i tot per els grups etnonacionalistes més radicals. Per exemple, l'eslògan del Scottish Nationalist Party - 'independència dins d'Europa' - expressa l'essència del compromís a que s'han vist obligats els partits i grups originalment secessionistes com a resultat del moviment cap una Europa unida. No és fàcil que hi hagi suport popular per una opció separatista que impliqui un aïllament de les institucions europees. Per altra banda, la solució 'europeista' no sempre estarà a l'abast (pot esser bloquejada per un del estats).

La perspectiva federalista insisteix en els principis d'autonomia (respecte dels drets de les col·lectivitats), cooperació (una unió per resoldre els problemes comuns) i subsidiaritat (lo que es pot fer a la base no es fa al cim), i ofereix a les etnonacions el marc més apropiat per assolir els seus objectius. Cal dir que en aquests moments, i particularment després de Maastricht, la Comunitat Europea està molt lluny de devenir una unió federal. Malgrat la repugnància de molts estats d'anar més enllà de les estructures confederalistes d'avui en dia i dels perills d'un federalisme centralitzat, el futur de la CE està obert. Si les etnonacions i les regions fan pressió per tenir veu i vot en el procés de prendre decisions és possible que la Comunitat Europea acabi tenint un caràcter federal propiament dit. Per això es necessaria l'existència d'un parlament democràtic i que el Comitè de les Regions tingui un paper cada vegada més important.

Es important recalcar, al menys en el contexte de la CE, que la progressiva desaparició del estat-nació no significa

que els etnonacionalismes conseqüeixin el seu objectiu de convertir-se ells mateixos en 'estats-nacions. Existirà un nacionalisme d'un tipus nou que tractarà de mobilitzar nou sentiments de resistència, així com de desenvolupament cultural d'acord ambels reptes del segle XXI. La vella doctrina de la sobirania no pot ja aplicar-se; i l'idea de limit fix tendeix a desaparèixer ja que de fet vivim en un món molt cada vegada més fluid.

Un etnonacionalisme massa obsseionat en definir-se a si mateix en termes primordialistes xocarà amb altres identitats potencials. La noció de territorialitat serà cada vegada més important, ja que l'identitat etnonacional estarà basada en el fet de viure i treballar en un territori determinat, si be romandrà encara un element ètnic més o menys important.